

Nasjonale stereotyper i fotballjournalistikken

**En analyse av norsk trykkpresses fremstilling av
Spania og Tyskland under fotball-EM i 2008.**

Alf-Ivar Rabben Nordsetrønningen

Masteroppgave, Institutt for informasjons- og medievitenskap

Universitetet i Bergen

Høst 2010

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	3
1.1 Problemstilling	5
1.2 Refleksjoner	5
2.0 Datamateriale og metode	7
2.1 Datamateriale: Utvelgelse og begrunnelse	7
2.2 Avissjangre	8
2.3 Metodiske tilnærminger	9
3.0 Teori	12
3.1 Stereotypier	14
3.2 Spania og Tyskland	16
3.3 Fotball i Spania	17
3.3.1 Et land av regioner	21
3.3.2 Catalonia	22
3.3.3 Baskerland	24
3.3.4 På sporet av spanskheten	25
3.3.5 Spania sett fra Europa	26
3.4 Fotball i Tyskland	30
3.4.1 Tyskland sett fra Europa	34
4.0 Analyse: Spania	37
4.1 Den spanske mentaliteten	39
4.2 Case: Adresseavisen kommenterer Spania	42
4.2.1 Don Juan vs. Casanova	42
4.2.2 Tyren vs. den røde fanen	44
4.2.3 Viljens makt vs. fatalisme	45
4.3 Regional splittelse	48
4.4 Da Spania endelig ble samlet	51
5.0 Analyse: Tyskland	54
5.1 Den tyske mentaliteten	55
5.2 Case: VG kommenterer Tyskland	60
5.2.1 Sure tyskere vinner ikke	60
5.2.2 Og alt var plutselig som før	61
5.2.3 Et faktum fotballhistorien forteller alt om	62
5.2.4 En tysk marerittkamp	63
5.2.5 Tyskland, giganten	64
5.3 Tyskland og krigsmetaforene: En viljens triumf for herrefolket	65
5.4 Hvor sterkt står ”nye” Tyskland?	66
6.0 Konkluderende bemerkninger	68
Litteratur	71
Internett	74
Datamateriale	75
Vedlegg	77

Forord

Jeg vil først takke min veileder Peter Dahlén for gode råd og veiledning i forbindelse med denne oppgaven, men også for å ha introdusert meg for dette spennende forskningsfeltet og for å ha oppmuntret til publisering av tidligere analyser.

En stor takk også til hele familien min, som har støttet meg hele veien og hatt troen på meg. Og en ekstra takk til mamma hjemme i Trondheim for å ha samlet inn alle utgavene av Adresseavisen under EM.

Takk til alle mine venner, og spesielt gjengen på rom 635. En stor takk til Unni for korrekturlesning.

Takk også til TV 2 Sporten, som har gitt meg muligheten til å jobbe som sportsjournalist selv. I forbindelse med masteroppgaven har det vært utrolig kjekt å oppleve det hele både fra forskerens synsvinkel og fra journalistens, selv om det har vært krevende å kombinere jobb og studier. Derfor: en ekstra takk til Remi, som ga meg fri da jeg trengte det som mest.

1.0 INNLEDNIG

'Achtung! Surrender', sto det skrevet med krigstyper i den britiske tabloidavisen Daily Mirror mandag 24. juni 1996. Dagen før hadde Tyskland slått Kroatia 2-1 i kvartfinalen i fotball-EM i England, og sikret seg en plass i semifinalen. Der skulle de møte vertsnasjonen England, og det var derfor Daily Mirror kom med en real krigserklæring mot Tyskland. I ingressen het det: 'For you Fritz, ze Euro 96 Championship is over', og som illustrasjon fulgte det med manipulerte bilder av de engelske landslagsspillerne Stuart Pearce og Paul Gascoigne, iført soldathjelmer. "Fritz" var det britiske soldater kalte tyskerne under både første og andre verdenskrig. Det hører for øvrig med til historien at Tyskland vant både kampen og mesterskapet.

Oppslaget i Daily Mirror er blant de mest beryktede stereotypiske fremstillingene som er sett i sportsjournalistikken. Men metaforer og stereotyper som henspiller på de to verdenskrigene er faktisk ganske så vanlig når sportsjournalister omtaler Tyskland, selv om det i de fleste tilfeller skjer på en langt mindre åpenbar måte enn hos Daily Mirror.

Det finnes imidlertid ferske eksempler på at krigsmetaforene tas i bruk også i Norge. Under fotball-VM i 2010 utbrøt TV 2s kommentator Øyvind Alsaker følgende da Japan gikk opp i 2-0-ledelse mot Danmark: "De scorer mål som de reneste kamikazepilotene her nå, Japan, de er dødelig effektive".¹ Umiddelbart skulle man kanskje tro at valget av ordet kamikazepilot impliserte at det japanske spilleren scoret på en hasardiøs måte, men bildene

¹ Man kan høre Alsakers utsagn i videoen i denne saken (avspilling fungerer per 23. august 2010): <http://msn.tv2sporten.no/fotball/landslag/vm2010/danmark-ute-av-vm-japan-videre-3236908.html>

forteller en annen historie: for andre gang i kampen scoret Japan på et vakkert frispark fra distanse.

Jeg har en god stund vært akademisk interessert i stereotypbruken i sportsjournalistikken, og da spesielt nasjonsstereotyper – og bruken av dem både på lagnivå og individnivå. Blant annet har jeg tatt for meg fremstillingen av Zinedine Zidane under fotball-VM i 2006. Den franske stjernen var nesten avskrevet da han kom til mesterskapet, men ble bedre og bedre utover i turneringen. Til slutt hjalp han også Frankrike til VM-finalen, som for hans del kulminerte med at han ble utvist etter å ha skallet ned Italias Marco Materazzi. En analyse av VG og Aftenpostens fremstilling av Zidane før og etter nedskallingen viste at den positive fremstillingen av den *franske* Zidane kom i følge med verdier som var nærmest det som karakteriseres som vestlige, eller norske, men da han gjorde noe galt ble *innvandrersønnen* Zidane utsatt for etniske stereotyper og diskriminering (Nordsetrønningen 2008).

Jeg har også sett på hvordan kommentatorene fremstilte Norge i forhold til andre nasjoner under åpningsseremonien til vinter-OL i Torino i 2006, og der fremhevet NRKs kommentatorer Norge særdeles positivt. Vinter-OL er et eventyr der Norge har tradisjoner for å gjøre det bra, og er kanskje den eneste arenaen hvor Norge kan hevde seg i like stor grad, eller bedre enn, de største landene i verden. Under åpningsseremonien på NRK ble Norge omtalt som en stor idrettsnasjon. Norge ble satt i sentrum sammen med restene av verdens storheter, og med en tydelig avstand til (de sørlige) landene i periferien (Nordstrønningen 2006).

Det er også en kjensgjerning at megaevenementer som OL og EM- og VM i fotball vies stor oppmerksomhet både på TV, radio, i trykkpressen og på internett verden over. TV-kanaler betaler enorme summer for å sikre seg rettighetene til disse store internasjonale idrettsarrangementene, som er arenaer der forskjellige nasjoners representanter møtes i det som skal være en fredelig kappestrid. Likevel er dette en arena hvor stereotyper og myter om egen nasjon og andre nasjoner vedlikeholdes og forsterkes, og hvor krigsmetaforer lever i beste velgående. Når sportsjournalister tolker disse begivenhetene for leseren innebærer det at selv om mennesker rundt om i verden ser de samme bildene og leser historier om de samme bragdene, nedturene eller skandalene fra disse eventyrene, så kan tolkningen journalistene formidler fra disse hendelsene være svært forskjellige.

1.1 Problemstilling

Formålet med denne oppgaven er å undersøke hvordan de to, resultatmessig, beste landene i fotball-EM i 2008 ble fremstilt av norske sportsjournalister under mesterskapet. De to landene er Spania, som vant finalen, og Tyskland, som tok sølv.

Med tanke på at disse landene kom lengst, og dermed gjorde det best, er det rimelig å anta at en rekke positive beskrivelser vil være å finne i datamaterialet, men jeg vil likevel tro at det i medieringen av disse kan fremkomme utstrakt bruk av nasjonsstereotyper i mediediskursen, og at det – alt etter hvilket land som fremstilles og i hvilken anledning – kan dukke opp en rekke fargede kommentarer relatert til politikk, økonomi, religion, historie og geopolitikk.

Jeg vil ta for meg fire store, men forskjellige, norske aviser, og vil derfor som en del av oppgaven også se på om det er store forskjeller på stereotypibruken i kvalitets-/regionalaviser respektive tabloidaviser, og videre hvordan stereotypiene fremkommer i avisartikkelen i forhold til kommentaren. Jeg har derfor valgt ut regionalavisen Adresseavisen og ”kvalitetsavisen” Aftenposten, samt tabloidavisene Dagbladet og VG, som vil stå for datamaterialet i analysen. Jeg har også valgt å se på disses fremstilling av Spania og Tyskland mesterskapet gjennom – fra start til slutt – ettersom det både skaper et bredere og mer helhetlig bilde enn å for eksempel bare ta for seg finalen, samt at det er interessant å spore om det fremkommer endringer i (de stereotypiske) fremstillingene i løpet av mesterskapets gang.

Jeg kommer til å gjøre rede for hvordan disse landene tradisjonelt har blitt fremstilt i egne land og i Europa og Norge, før jeg i separate kapitler vil analysere diskursen omkring de to landene i norske aviser under fotball-EM 2008. Bakgrunnskapitlene vil videre være med på å gi en pekepinn på hvordan den norske avisdiskursen om disse landene er i forhold til hvordan den har vært innad i disse landene og i andre europeiske land.

1.2 Refleksjoner

Omtrent da jeg begynte å skrive denne oppgaven fikk jeg også jobb som nettjournalist i TV 2 Sporten, hvor jeg i skrivende stund er ansatt. TV 2 Sporten er en konkurrent til avisene som analyseres her: det er medier som jakter på de samme nyhetssakene, men der TV 2 Sporten opererer på fjernsyn og internett, opererer de aktørene som analyseres her på papiravismarkedet, samt på internett. Det er imidlertid viktig for meg å være åpen om de forskjellige rollene jeg har hatt under arbeidet med denne masteroppgaven.

Det er viktig for meg å understreke at forskeren og journalisten i meg har separate forpliktelser, mål og tenkemåter. Én stor likhet har imidlertid de to rollene: de krever begge en kritisk tankegang. Men der forskerrollen innebærer tålmodighet og grundige refleksjoner, samt en omfattende gjennomgang av eksisterende litteratur og datamateriale, er kravet til journalisten, ved siden av grundighet, at man skal gjøre jobben raskt og effektivt. Journalistyrket er stressende, det er det ingen tvil om. Alle vil være først ute. Alle vil ha den beste saken.

Jeg har hatt stor glede og nytte av å jobbe i en sportsredaksjon, og har stor respekt for arbeidspresset som journalistene har. Likevel må jeg understreke at dette ikke er en unnskyldning for bruken av stereotypiske ”sannheter” og myter i det man sier eller skriver som journalist. Ofte er imidlertid disse såpass etablerte at de tas i bruk uten at man reflekterer så veldig over det, og jeg har helt sikkert brukt stereotypiske beskrivelser selv – selv om min bakgrunn fra UiB gjør at jeg kanskje har disse i bakhodet og bevisst forsøker å unngå dem i større grad enn en del andre.

At mytene og stereotypiene er mektige, og brukes jevnlig i norske medier, er jeg ikke i tvil om. Du finner dem hos NRK, TV 2 og TV 3, på tv, radio og internett. Og i trykkpressen, som er gjenstand for denne analysen.

2.0 DATAMATERIALE OG METODE

Som Gentikow (2005:35) påpeker må metodevalg tilpasses de forhold man vil undersøke. De fleste fenomener, også det som undersøkes her, har både kvantitative og kvalitative sider. Jeg mener det mest hensiktsmessige i forhold til min problemstilling er å foreta en kvalitativ analyse av hvordan de fire store norske avisene fremstiller Spania og Tyskland.

Den kvalitative metoden er mer egnet til å undersøke de mer underliggende, latente betydningene i medietekster, mens en kvantitativ innholdsanalyse alene ville vært uegnet ettersom man da kun finner tekstens manifeste mening (Østbye m.fl. 2007 [1997]: 59).

Skulle det blitt gjort en kvantitativ analyse burde den i så fall blitt kombinert med en kvalitativ analyse á la den som følger under. At oppgaven begrenses til å være en kvalitativ tekstanalyse har også med omfangsmessige hensyn å gjøre, ettersom jeg da sitter med et rikt datamateriale som gir et godt bilde av hvordan de aktuelle landene fremstilles, og som viser om det er store eller små forskjeller mellom avisene. Som Østbye m.fl. (2007 [1997]: 269) påpeker: ”Generelt kan vi si at kvantitative metoder gir større muligheter til generalisering (større bredde), mens kvalitative metoder gir større muligheter til å gå detaljert inn i enkeltsituasjoner (større dybde).”

Under følger en redegjørelse for hvordan datamaterialet jeg benytter meg av i tekstanalysen har blitt valgt ut, og hvorfor jeg har valgt å gjøre det slik. I tillegg vil jeg gjøre rede for det analytiske rammeverket som ligger til grunn for analysen.

2.1. Datamateriale: Utvelgelse og begrunnelse

Datamaterialet er hentet fra fire utvalgte avisers artikler og kommentarer under fotball-EM 2008: Tabloidavisene Dagbladet og VG, morgenutgaven av Aftenposten og regionalavisen Adresseavisen. Det er disse avisenes mediering av det tyske og spanske landslaget i tidsperioden 3. juni til 1. juli 2008 som blir datamaterialet for analysen. De fire utvalgte avisene er blant de største i Norge, og var også det i 2008 – det året datamaterialet stammer fra.

Tabloidavisen VG var Norges største det året, med et opplagstall på 284.414, mens Aftenpostens morgenutgave som den nest største avisen med et opplagstall på 247.556. Tredje største var Aftenpostens aftenutgave, mens Dagbladet, med et opplagstall på 123.383, fulgte som nummer fire. Adresseavisen hadde i 2008 Norges sjuende største opplagstall med 77.044.

Den trønderske regionalavisen var da Norges nest største regionalavis etter Bergens Tidende (Medienorge 2010).²

Ved å analysere både tabloidaviser og ”kvalitetsaviser”, papiraviser med forskjellige utgangspunkt, er det mulig å finne ut om det er forskjeller i hvordan de nasjonale stereotypene medieres i aviser med ulike profiler. I tillegg gir det et bredere og mer helhetlig bilde av hvordan Tyskland og Spania fremstilles av norsk presse under fotball-EM i 2008. Grunnen til at det blir fokusert på avisenes fremstilling av Spania og Tyskland er enkelt og greit at det var de to landene som kom lengst i mesterskapet (de møttes i finalen), og at det derfor vil være et rikt datamateriale tilgjengelig. Videre kan de to landenes gode resultater være med på å avdekke om det er en utvikling i måten de fremstilles på når de har suksess. Det finnes også forskning på hvordan disse to nasjonene har blitt fremstilt innad i eget land, og i andre europeiske land. Det gir et rikt sammenligningsgrunnlag når jeg analyserer den norske fremstillingen av landene.

Analysen vil ikke ha fokus på bilder eller layout, det vil kun legges vekt på det som skrives i avisene. Også dette har med omfangsmessige hensyn å gjøre, ettersom datamaterialet allerede er rikt uten at bilder og layout har blitt inkludert.

2.2 Avissjangre

Det er både nyhetsjournalistikk og kommentarjournalistikk som danner grunnlaget for analysen, og disse skiller seg ganske kraftig fra hverandre. Der nyhetsjournalistikken skal være objektiv, er kommentaren gjerne subjektiv og vurderende. Derfor heter det også i Vær Varsom-plakatens punkt 4.2: ”Gjør klart hva som er faktiske opplysninger og hva som er kommentarer.”

Roksvold (1997: 10) definerer nyhetsmeldinger, notiser og reportasjer som hovedsjangrer i nyhetsjournalistikken, mens ledere, kommentarer, anmeldelser, kåserier/petiter og kronikker er hovedsjangre i kommentarjournalistikken. I tillegg nevnes reportasjer, portretter og kåserier/petiter som hovedsjangre i pregjournalistikken (featurejournalistikken). Nyhetsjournalistikken opplyser om det nye som har skjedd eller som skal skje, kommentarjournalistikken drøfter hvordan vi skal forholde oss til det som har skjedd eller skal skje, mens pregjournalistikken skal forsøke å skildre det som har skjedd på en engasjerende måte.

² Tallene angir gjennomsnittlig opplag per utgave. Søndagsutgaver er ikke inkludert. Opplagstallene for norske aviser er hentet fra Mediebedriftenes Landsforening og Landlaget for Lokalaviser. I tillegg er det brukt tall samlet inn av forsker Sigurd Høst.

Bernt Ove Flekke (2003) har studert nasjonale stereotypier i norske sportskommentarer under fotball VM i 2002, og skriver:

Kunst og konstruksjon kan også sjåast som eit uttrykk for den kommenterande sportsjournalistikken, prega av språkleg kunst og konstruksjonar for å plassere land og kulturar i kategoriar. Noko som kan ha ein viktig funksjon i det verdsfemnande samfunnet vi lever i dag, samstundes som det sjølvstøtt kan vere medverkande til å forsterke eksisterande stereotype og eventuelt fordomsfulle oppfatningar.

Både nyhets-, kommentar- og pregjournalistikk er å finne i datamaterialet, og alle de fire avisene hadde én hovedkommentator som sto for kommentarene under mesterskapet. Disse var Truls Dæhli (VG), Morten Pedersen (Dagbladet), Kjetil Kroksæter (Adresseavisen) og Bertil Valderhaug (Aftenposten). I de få analyserte kommentarene der andre kommer med sine betraktninger nevnes dette.

2.3 Metodiske tilnærminger

I sin analyse av medias dekning av kampen mellom Argentina og England i fotball-VM 1998, påpeker Albarces (m.fl. 2001: 563) at deres analyse bekrefter essensielle metodiske punkt: ”For instance, analysis of media representation of ’megasports’/media events must blend an historical account of sports practices with the textual analysis of the representation of the event.”

De nasjonale mediene i England og Argentina spiller på myter om fotballstil som lenge har vært en del av en nasjonal sportsbevissthet: for å forstå den ekstraordinært høye profilen dekningen fotballkampen mellom landene fikk trengs en sensitiv forståelse for både den historiske og kulturelle konteksten, samt en rigorøs fortolkning av tekstens detaljer (Albarces m.fl. 2001: 564). Dette vil altså si at selv om det viktigste er en nærlesning av de aktuelle medietekstene, så er man også nødt til å sette funnene inn i en historisk og kulturell kontekst, og derfor mener jeg det også er viktig med et bredt perspektiv på de nasjonene som undersøkes: det er viktig å vite hvordan Spania og Tyskland fremstilles innad i eget land og hvordan de fremstilles av andre land for å få en bedre forståelse av det helhetlige bildet.

Crolley og Hand (2006: 2) skriver at øyeblikksbilde av sport i media for eksempel kan avsløre holdninger til verdier så forskjellige som rasisme, fair play, familien, religion, penger, doping eller til og med barnemishandling, og at måtene disse verdiene medieres på kan være vidt forskjellig fra datamaterialet innsamlet i ett land, i forhold til et annet. Det er derfor viktig å påpeke at datamaterialet til syvende og sist vil indikere hvordan norske fotballjournalister

fremstiller de to landene analysen vil ta for seg, og at de verdiene eller egenskapene som fremheves som gode eller dårlige dermed vil være med på å danne et bilde av den spesifikke norske måten å omtale Spania og Tyskland på. Dette gjør kunnskap om fremstillingen av landene ekstra viktig når man ønsker å finne ut hva som er annerledes med den norske fremstillingen av landenes innsats, både i forhold til hvordan den spanske og tyske fotballen har blitt fremstilt i egne land og i andre europeiske land. Det analysen forsøker å sette fingeren på er det Blain, Boyle og O'Donnell kaller "heterotypifisering", hvordan man ser andre nasjoner, og som står i motsetning til "autotypifisering" – hvordan nasjoner ser seg selv (Blain m.fl 1993: 79, Crolley og Hand 2002: 12).

Ifølge Hesmondhalgh (2006: 121) er *diskursanalyse* velegnet til å avsløre latente eller skjulte meninger, og dermed er dette et særdeles nyttig redskap når man undersøker stereotyper, rasisme o.l. Diskursbegrepet kommer fra lingvistikken, og begrepet diskurs betegner her enheter av tekst som går ut over setningens nivå. Diskursanalyse er imidlertid ikke en enhetlig tilnærming til tekstanalyse, men en samlebetegnelse for flere tradisjoner (Østbye m.fl. 2007 [1997]: 63). Diskursanalysens utgangspunkt er at vår tilgang til virkeligheten skjer gjennom språket: "Vi har ikke direkte og uformidlet tilgang til verden, men forstår den ved hjelp av de begrepene og tenkemåtene vi rår over. På den andre siden er det språket vi råder over (begrep, språklige ferdigheter, mentale modeller), betinget av den sosiale konteksten vi befinner oss i" (Østbye m.fl. 2007 [1997]: 64). I diskursanalysen er det altså den spesifikke sosiale konteksten viktig: "Hvem kommuniserer med hvem og hvorfor, den samfunnsmessige konteksten og situasjonen, og gjennom hvilket medium" (Ibid).

Den franske filosofen Michel Foucault har inspirert den samfunnsvitenskapelige diskursanalysen. Hans diskursanalyse vil vise både hvilke sosiale mekanismer som regulerer en diskurs, og hvordan denne diskursen bidrar til å legitimere makt. En annen som har vært viktig for diskursanalysens utvikling er Norman Fairclough. Hans bidrag, kalt *kritisk diskursanalyse*, prøver å påvise at det er systematiske forbindelser mellom tekster, diskursive praksiser og sosiokulturelle praksiser (Østbye m.fl. 2007 [1997]: 65).

Fairclough (2008: 121) mener at språkbruk – enhver tekst – konstituerer samtidig 1) sosiale identiteter, 2) sosiale relasjoner og 3) kunnskaps- og betydningssystemer (svarende til henholdsvis identiteter, relasjoner og representasjoner). Det vil si at enhver tekst kommer med sitt eget lille bidrag til å forme samfunn og kultur. Han påpeker at det i enkelttilfeller kan være slik én av de tre virker viktigere enn de andre, men at en fornuftig arbeidshypotese vil være at alle tre alltid er i spill i en eller annen grad.

Ifølge Fairclough (2008: 121) er språkbruk dessuten konstituerende på både

konvensjonelle og kreative måter. Konvensjonell språkbruk bidrar til å reprodusere og vedlikeholde eksisterende sosiale identiteter, relasjoner og kunnskapssystemer, mens språkbruken på kreative måter bidrar til å transformere dem. Om det konvensjonelle eller det kreative er fremherskende vil avhenge av sosiale omstendigheter, og hvordan språket fungerer innenfor dem. Et viktig moment blir dermed å undersøke om det er konvensjonell eller kreativ diskurs som fremkommer i norsk presses dekning av EM 2008. En stereotypisk fremstilling av et land blir slik sett en konvensjonell diskurs, ettersom den spiller på allerede etablerte oppfatninger.

Problemet med å utføre en kritisk diskursanalyse i Faircloughs ånd i en oppgave som dette er imidlertid at det ikke er rom for å inkludere alle nivåene han mener er essensielle. Han mener blant annet at tekstanalysen må være multisemiotisk, og inkludere en analyse av fotos, layout og den visuelle organiseringen av sidene (Fairclough 2008: 126). Med et datamateriale så omfattende som ligger til grunn for denne analysen er det ikke rom for dette. Videre har Fairclough en tredimensjonal modell for sin kritiske diskursanalyse, der han ser på *tekst*, *diskursiv praksis* og *sosiokulturell praksis*. Her ser han den diskursive praksisen som medierende mellom den tekstuelle og den sosiokulturelle praksisen, og han mener at forbindelsen mellom det sosiokulturelle og det tekstuelle er en indirekte forbindelse som kommer i stand via den diskursive praksisen. Med diskursiv praksis mener Fairclough måten tekster produseres og konsumeres på (Fairclough 2008: 127). Den diskursive praksisen er imidlertid en del av analysen som er vanskelig å gjennomføre under de gitte rammene, så selv om jeg i analysen vil dra veksler på dette analytiske rammeverket så vil det ikke være en kritisk diskursanalyse helt i Faircloughs ånd. En større oppgave kunne for eksempel sett på den diskursive praksisen hos både journalistene (produksjon) og leserne (konsumering).

I analysen vil jeg applisere semiotiske begreper, og viktig når man studerer språket i datamaterialet blir da betydningens to nivåer: *denotasjon*, det umiddelbare, og *konnotasjon*, som betyr ”medbetydning, det som klinger med” (Østbye m.fl. 2007 [1997]: 62). Hesmondhalgh (2006: 136-137) trekker frem en del sentrale begreper, som *hyperboler* (bevisste overdrivelser), *metaforer*, *leksikalisering* (som refererer til valg av ord: hvorfor man velger å bruke et bestemt ord fremfor et annet).

Interessant for analysen er også det Roland Barthes kaller *myter*. Myten er, etter Barthes’ egne ord, ”en ytring” (Barthes 1999 [1957]: 165). Det handler om tekster og fenomener som formidler ideer om hvordan virkeligheten er innrettet. En myte er slik sett et slags språk ladd med betydninger vi ofte tar for gitt (Østbye m.fl. 2007 [1997]:61).

3.0 TEORI

Ifølge Knut Helland (2003:202) fastslo den anerkjente sosiologen Norbert Elias at sport fungerer som en sterkt regulert og ikke-voldelig symbolsk representasjon av konkurranse mellom nasjonalstater. Helland (2003:202) skriver videre at kombinasjonen av folkelig interesse og medieinteresse ofte gjør fotballkamper om til nasjonale begivenheter, hvor nasjonale symboler og nasjonalistiske holdninger kan dyrkes på måter som ikke er akseptable i andre sammenhenger.

Store internasjonale mesterskap er meget attraktive både for presse og fjernsyn. Man kan under slike mesterskap gjenfortelle historiske rivaliseringer i mediedekningen, noe som skaper en sterk miks av historie, kultur og ideologi i medieprodukter: "The sporting events in such circumstances transcends the field of play, and generates social and cultural meanings far beyond the world of sport (Albarces m.fl. 2001:548)."

Lanfranchi og Taylor (2001: 191) påpeker at trenere for både klubber og landslagslag må jobbe i skyggen av både "historie" og "tradisjoner". Dette inkluderer en forhåndsoppfatning om en spesiell spillestil, som ikke nødvendigvis har stor rot i virkeligheten. I praksis endres spillestil like ofte som spillere og trenere kommer og går, eller endrer taktikken. Oppfatningen av spesifikke spillestiler er likevel sterk, og har ifølge Bromberger et tilhørende stereotypisk bilde, med rot i tradisjoner, som samfunnet gir seg selv eller ønsker å vise andre (Lanfranchi og Taylor 2001: 191). Dette gjelder spesielt på et nasjonalt nivå, der tanken om distinkte spillestiler er spesielt sterk. Landslag i en internasjonal sport som fotball er mer enn bare de elleve beste spillerne i et gitt territorium. De er symbolske representanter for en nasjon, og et fokus for nasjonal identifikasjon. Og kanskje nettopp derfor kan diskusjoner omkring spillestil utarte seg til å bli bestående av grove nasjonale stereotyper, og rasistiske karakteristikk (Lanfranchi og Taylor 2001: 191-192).

Sport og media var lenge et neglisjert forskningsfelt, men det har etter hvert kommet en rekke sentrale verk når det gjelder den medierte idrettens nasjonalistiske retorikk.

Forskningen skjøt fart da to innflytelsesrike pionerstudier ble publisert i 1975. I antologien *Football on Television*, redigert av Edward Buscombe, ble det blant annet brukt semiotisk teori og metode i analysene av både engelske og tyske tv-sendinger fra fotball-VM i 1974. Det ble blant annet lagt vekt på hvordan journalister, reportere og kommentatorer i tv og i pressen tok i bruk stereotyper for å beskrive spillere, lag og hele nasjoner. På dette viset ble seerne presentert for en begivenhet som alt var fylt med et visst meningsinnhold, og som

hadde visse foretrukne tolkningsrammer. Den andre banebrytende studien fra 1975 var Michael Rawls myteorienterte analyse av tv-sendingene fra det hypernasjonalistiske Super Bowl i USA (Dahlén 2008: 442).

Et annet meget betydningsfullt verk er *Sport and National Identity in the European Media* av Neil Blain, Raymond Boyle og Hugh O'Donnell (1993). Her tar de blant annet for seg britisk og irsk presses dekning av fotball-EM i 1988, den nasjonale dimensjonen i europeisk presses dekning av fotball-VM i 1990, diskursen om engelskhet i sovjetisk presse i forbindelse med Wimbledon-turneringen i tennis i 1991, og sentrum og periferi i forbindelse med Barcelona-OL i 1990, hvor de ser på slike forskjeller innad i Spania, når det gjelder Spania vs. Catalonia, og utenfor Spania (Skottland og Portugal). Nevnte Hugh O'Donnell fulgte i 1994 opp med artikkelen "Mapping the Mythical: A Geopolitics of National Sporting Stereotypes". Her kartla han stereotypienes geopolitikk, og delte stereotypiene inn i geografiske soner, som igjen speiler en viss maktbalanse mellom stater, regioner og verdensdeler (Dahlén 2008: 442-443).

I de to studiene fra 1990-tallet var datamaterialet hentet fra tabloidaviser, men i 2002 utkom en lignende studie som tok for seg såkalte "kvalitetsaviser", som blant annet The Times, Le Monde, El País og Süddeutsche Zeitung. I *Football, Europe and the press*, av Liz Crolley og David Hand, viser de at det ikke er store forskjeller mellom stereotypibruken i tabloidpressen, som har blitt gransket i de tidligere undersøkelsene, og de mer ansette avisene. Forekomsten og graden av de nasjonale stereotypiene er stort sett den samme i tabloidavisene og "kvalitetsavisene" (Dahlén 2008: 443). Crolley og Hand har dessuten bygget videre på dette arbeidet i boken *Football and European identity: historical narratives through the press* (2006). Her analyserer de hvordan nasjonal identitet i (hovedsaklig) europeiske land fremkommer fra tidlig på 1900-tallet og frem til 2006. I Norge har blant annet Ewoud van Veen (2003 og 2004) og Bernt Ove Flekke (2003) gransket denne tematikken.

3.1 Stereotypier

I følge Veen (2004:122) er stereotypier forenklete, fordomsfulle bilder av virkeligheten, og det dreier seg som oftest om en sosial kategorisering av en gruppe mennesker. Pickering (2001:16) definerer stereotypier slik:

In their specific form, stereotypes are one-sided characterisations of others, and as a general process, stereotyping is an unilinear mode of representing them. While they occur inn all sorts of discourse, and can draw on various ideological assumptions, stereotypes operates as a means of evaluatively placing, and attempting to fix in place, other people or cultures from a particular and privileged perspective.

Stereotypier er meget vanlig når store mesterskap som EM og VM i fotball dekkes i mediene. Stereotypiene er i følge Helland (2003:203) forbausende stabile over tid og viser til at fotballspilleren Jørgen Juve i boken *Alt om fotball* fra 1934 skrev:

Spillet utvikler hos tyskeren hans hurtighet, hans sans for systematikk, hos sydamerikaneren holdes det varmlodige temperamentet i tømme, mens hans kjærlighet til hasarden og spenningen får leve fritt, hos engelskmannen styrkes den stoiske ro, hans taktiske klokskap, hans fairness, hos dansken økes hurtigheten, gleden og humøret, hos nordmannen farten, kraften, de tekniske ferdigheter, skippertakene vokser...

Nasjonen som en forestilt homogen enhet gjør at det i fotballjournalistikken er lett å ta i bruk stereotypier når man karakteriserer land og spillere. Hugh O'Donnell (1994:345) påpeker at det leveres stereotypier av nasjonal karakter til et bredt og sosialt differensiert publikum rundt om i Europa.

I den nevnte artikkelen "Mapping the mythical: a geopolitics of national sporting stereotypes" (1994) kartlegger O'Donnell stereotype fremstillinger i europeisk presse. Her skriver han at sport på den internasjonale arenaen fungerer som en plass der avanserte land både kan og må leve ut sine foretrukne myter gjennom stereotypier om seg selv og andre, og feire de kvalitetene som i deres egne øyne gjør dem overlegne. Denne prosessen inkluderer at man rutinemessig rakker ned på andre nasjonsgrupper (O'Donnell 1994:353).

Noe av det mest slående med stereotypene er i følge O'Donnell (1994:354) deres likhet både innenfor og på tvers av grenser i Europa: "This impressive homogeneous diaspora testifies both to their power and their age."

O'Donnells kartlegging av stereotypiene deler verden i tre: *nord*, *sentrum* og *sør*. Det essensielle ved den nordlige, eller skandinaviske/svenske stereotypen er kaldhet, kjølighet og

rasjonalitet, men også fåmælt, mangel på dynamikk og manglende evne til å vise følelser (O'Donnell 1994:347).

I sentrum finner man tre land: Tyskland, Storbritannia og Frankrike. Når europeiske fotballjournalister skriver om tyskerne er stereotypen en kombinasjon av ideen om sterk mental kontroll med disiplin, effektivitet, pålitelighet og hardt arbeid.

De dominerende britiske (men først og fremst engelske) stereotypene som Europas fotballjournalister dømmer britene etter er arbeidskapasitet, forpliktelse, mot, evnen til å gi alt og det å kunne kjempe seg tilbake også i motgang (O'Donnell 1994:349).

Den franske stereotypen er mer kompleks, men selv om de mangler tyskernes disiplin og britenes evne til å gi alt så presenteres de som fornuftige og siviliserte. Franskmennene har også mange av de gode kvalitetene som de latinske har, men uten at de bekker over i irrasjonell eller uansvarlig oppførsel (O'Donnell 1994:350).

Den sørlige delen av verden deler O'Donnell inn i tre nye deler: Sør-Europa, Sør-Amerika og Afrika. Disse tre deler en rekke stereotyper:

Den søreuropeiske stereotypen, som ilegges de europeiske middelhavslandene, er knyttet til lidenskap, temperament, lettsindighet, sensualitet og til og med hedonisme (O'Donnell 1994:351). Det søramerikanske temperamentet bærer med seg uforutsigbarhet, til og med ukontrollert kreativitet. For all sin underholdningsverdi er dog denne kreativiteten, som ofte beskrives som magisk, sett på med ufordelaktige øyne om den ikke gir resultater (O'Donnell 1994:351). Dersom eleganse og kreativitet er den sørlige stereotypens positive trekk, så er de negative manglende disiplin, irrasjonell oppførsel og skjødesløshet (O'Donnell 1994:351).

Gjennom å formidle, underbygge og skape kulturelt fastlagte bilder av nasjonal karakter bidrar sportsjournalistikken ifølge Dahlén (2008:446) ikke bare til å konstruere et bilde av "de andre", men også til å bekrefte stort sett positive forestillinger om egen nasjonal identitet. Negative egenskaper tilskrives motstanderne, som stort sett fremstilles som mindre lojale og med dårligere moral enn "våre egne". Betydningen av "vi" kommer gjennom fremstillinger av hva man *ikke* er. Identitet er slik sett alltid en representasjon innefor en rammestruktur der binære motsetninger blir gjeldende: Vi/dem, bra/dårlig, sterk/svak, modig/feig og lojal/illojal.

Et slikt fortellergrep kan også brukes selvkritisk, gjennom å tilskrive andre positive egenskaper som "vi" mangler. Det kan for eksempel være teknikken og den spillemessige fantasien latinske land ofte tilskrives, eller de taktiske kvalitetene og følelsesmessige

kaldheten, eller kampgløden, som ofte tilskrives sentraleuropeiske lag som Tyskland og England (Dahlén 2008:446-447).

Vokabularet og bildebruken man finner i (re)konstruksjonen av nasjonale stereotyper i europeisk fotballjournalistikk beskrives som variert, underholdende og ofte oppfinnsom. Ofte kan også stereotypene være paradoksale. Engelskmenn kan for eksempel være gentlemen og hooligans, mens spanjoler kan være både engstelige og sterke til sinns. I tillegg til dette manipuleres ofte virkeligheten for at den skal passe inn med de forhåndsbestemte ideene, og slik preserves europeiske myter om nasjonal identitet (Crolley m.fl. 2000: 125-126). Videre påpekes det at hovedelementene i stereotypene ofte, men ikke alltid, går igjen fra land til land:

It seems then, that the role played by European print media discourse on football is to reinforce if not inculcate myths of national character which are rooted in wider politico-diplomatic and social-economic objective realities. Football writing in Britain, Spain, France and Germany constantly plays the identity card and, in doing so, strengthens notions of collective identity generated by sport and media reflexions of sport (Crolley m.fl 2000: 126-127).

Man skal med andre ord ikke undervurdere styrken til mytene og stereotypene som henger ved de fleste nasjonene. I fotballjournalistikkens diskurser har mytene tilsynelatende blitt fastgrodd.

3.2 Spania og Tyskland

Kongeriket Spania er et søreuropeisk monarki. Spania er delt i 50 provinser, gruppert i 17 autonome regioner og 2 autonome byer med stor selvråderett. Landet har drøyt 40 millioner innbyggere, noe som gjør det til det åttende største landet i Europa målt etter folketall. Spania grenser mot Andorra og Frankrike i nord, mot Gibraltar og Middelhavet i sør, og mot Portugal i vest.

Tyskland er en sentraleuropeisk føderasjon som består av 16 forbundsstater. I 2008 hadde landet 82,2 millioner innbyggere, noe som gjør det til Europas nest største land målt i folketall etter Russland. Tyskland grenser mot Nordsjøen, Danmark og Østersjøen i nord, Polen og Tsjekkia i øst, Østerrike og Sveits i sør og Frankrike, Luxembourg, Belgia og Nederland i vest.

Med tankene på landenes størrelse er det kanskje ikke rart at dette er to store og suksessfulle fotballnasjoner, men der det i Spania først og fremst er klubb fotballen som har

hatt suksess i tiårene før EM i 2008, så har Tyskland vært en av verdens mest markante aktører når det gjelder landslagsfotball.

Årsakene til det er sikkert mange, og hvordan dette fremkommer i mediene vil bli drøftet under og i analysen. For å få et så bredt og godt perspektiv som mulig i forkant av analysedelen vil jeg ta for meg hvordan Spania og Tyskland har blitt fremstilt nasjonalt (spansk og tysk autotypifikasjon), samt i Europa og Norge (heterotypifikasjon).

3.3 Fotball i Spania

Den politiske historien i Spania på 1900-tallet kan fungere som en guide til spansk fotball i det samme århundret. Det er ikke slik at politikken har monopolisert alle aspekter ved det spanske samfunnet, eller at fotballen har vært så enormt innflytelsesrik, men politikk og fotball har vært sammenflettet (Castro-Ramos 2008: 696).

De viktigste fasene i den spanske historien i det 20. århundret er dets første del (1898-1931), etableringen av republikken (1931), borgerkrigen (1936-39), Franco-regimet (1939-75) og demokratiet (1975 -) (Castro-Ramos 2008: 697).

Fotball har vært populært i Spania siden slutten av det 19. århundret, og mange av dagens storklubber ble grunnlagt på den tiden (Athletic Bilbao 1898, Barcelona 1899, Real Madrid 1902). Men det spanske fotballforbundet ble ikke grunnlagt før 1913, og først i 1928-29-sesongen ble den nasjonale ligaen sparket i gang. Siden den gang har bare ni forskjellige lag vunnet serien, og det er Barcelona (20 seriegull) og Real Madrid (31 seriegull) som har dominert (Crolley og Hand 2006: 96).³

Borgerkrigen (fra 1936-39), som delte landet mellom de tapende republikanerne og de nasjonalistiske seierherrene, sørget for en splittet nasjon der man bar nag i de fleste blokker. Borgerkrigen ble fulgt av Franco-regimet (1939-75) der en ekstrem sentralistisk politikk blant annet forbød bruk av alle ikke-kastiljanske språk, som baskisk, katalansk og galisisk, på offentlig plasser. Konstitusjonen av 1978, som offisielt markerte begynnelsen på demokratiet i Spania, etablerte 17 autonome regioner, kalt Comunidades Autónomas, som alle har en varierende grad av selvstyre. Dette markerte en sterk vending etter Franco-regimet (Crolley og Hand 2002: 105).

Fotballmessig deltok det spanske landslaget internasjonalt for første gang i OL i Antwerpen i 1920. Da EM i 2008 ble sparket i gang hadde Spania deltatt i 12 fotball-VM og det var landets åttende fotball-EM. Spanias beste VM-plassering var da 4. plassen fra 1950,

³ Crolley og Hands bok kom i 2006, og siden den gang har det blitt spilt flere spanske mesterskap. Statistikken er justert etter disse hendelsene og er riktig per 8. august 2010.

mens det i fotball-EM endte med triumf i 1964, samt en andreplass i 1984 (Crolley og Hand 2006: 96).⁴ Spania vant fotball-EM for andre gang i 2008, og deltok for øvrig i sitt 13. fotball-VM sommeren 2010, og klarte da for første gang i landets historie å vinne turneringen. Brorparten av spillerne som tok VM-gull i 2010 var også med da Spania vant EM i 2008.

Ideen om en enkel spansk identitet er ikke et konsept som har sterke røtter i Spania, som er en relativt ny stat. Den ble opp opprettet i 1812, og samme år kom den første spanske konstitusjonen. Den politiske enheten hadde imidlertid ikke blitt en kulturell enhet og det er en prosess som, i større eller mindre grad, fremdeles foregår i Spania. Landet har nå sin sjuende konstitusjon siden den fra 1812, og debatten omkring nasjonen har vært et konstant tema i politikk og samfunnsliv. I det 19. århundre var diskusjonene omkring Spania alltid avholdt ut fra en slags enighet om Spania som moderlandet, enten man så det fra et føderalistisk eller sentralistisk perspektiv. Mot slutten av århundret, da fotballens fremmarsj begynte i Spania, kom også alternative nasjonalismer som utfordret den kastiljanske/spanske sentralistiske modellen, og bød på en stor utfordring for tanken om Spania som ett land, spesielt i områder om Catalonia, Baskerland og Galicia. I dag, etter konstitusjonen av 1978, heter det, som nevnt, at Spania er en nasjon og regioner og nasjonaliteter. De 17 autonome regionene har varierende grad av selvstyre, og disse har selv sterke regionale og nasjonale identiteter (Crolley og Hand 2006: 96-97).

Fotball ble ikke viet særlig oppmerksomhet i spanske medier tidlig på 1900-tallet, og da fotballkamper var referert var det gjerne Madrid-basert. Det var liten nasjonal dekning av fotballen som ble spilt utenfor hovedstaden. Og selv om det spanske fotballforbundet ble grunnlagt i 1913, var det altså ikke før til OL i Antwerpen i 1920 at et spansk landslag for første gang spilte internasjonale kamper. Men en del regionale forbund nektet å delta, og det deltok derfor ikke spillere fra Guipúzcoa-forbundet eller de nordlige forbundene. Dette sørget for betydelige fravær, ettersom 57 prosent av de fotballspillerne registrert av det spanske fotballforbundet spilte i Catalonia, Baskerland og Asturias, og bare ni prosent holdt til i Madrid. Sport var heller ikke særlig organisert i Spania på denne tiden, og fotball var en av få idretter der det var en viss organisering. At regionale forbund nektet å delta førte imidlertid til en aldri så liten krise (Crolley og Hand 2006: 97-98). Journalisten Federico Caro skrev i avisen Madrid Sport: "Everyone should put the interest of the Nation ('Patria') above other more trivial interests and remember that it is not about going [to Antwerpen] as tourists but

⁴ Crolley og Hands bok kom i 2006, og siden den gang har det blitt spilt flere internasjonale mesterskap. Statistikken er justert etter disse hendelsene og er riktig per 22. mai 2010.

about going, as ambassadors, to show the world that there is more to Spain than bulls” (Martialay 2000: 163, gjengitt i Crolley og Hand 2006: 98).

Det var mye debatt innad i Spania om hvorvidt de burde delta i Antwerpen. Mangel på internasjonal erfaring og dårlige fasiliteter ledet til pessimisme på lagets vegne, og man fryktet å bli latterliggjort. Spania vant imidlertid sølvmedaljene i mesterskapet, og ”la furia española” ble beskrivelsen av lagånden som sikret bragden. Uttrykket la furia española og viktigheten av det i medieringen av identitet gjennom pressen kan ikke overvurderes. Siden OL i Antwerpen i 1920 har la furia española vært en del av en definerende karakteristikk av Spania. Den originale tolkningen av uttrykket er uklar, men elementene inkluderer en vilje som ligger på grensen til ren villskap, et lag av kamerater kapable til å ødelegge for sine rivaler, en primitiv spillestil men mest av alt om viljen til å vinne (Crolley og Hand 2006: 99). Siden den gang har la furia española vært en stor del av den spanske (fotball)identiteten, og det handler da ikke om teknikk, men om å gi alt, om tempoet og om heltemot. Det kan argumenteres for at spansk fotball har sin egen identitet, som forener Spania. Dette er en trygg identitet som kan eksistere uten å berøre sensitive regionale og nasjonale spenninger, så lenge det er knyttet til fotball, eller sport (Crolley og Hand 2006: 100).

Ifølge Crolley og Hand (2006) mener González Ramallal (2003) at la furia española på 1980- og 90-tallet ble mindre viktig, og at det var uttrykket ”espectáculo” som var nøkkeluttrykket da Spania, blant annet som VM-arrangør i 1982, begynte prosessen med å skape en mer moderne visjon av den spanske fotballidentiteten. Fútbol espectáculo blir sett på som en mer avansert form for fotball enn den som kan knyttes til la furia, men ifølge Crolley og Hand (2006: 100-101) var la furia fortsatt et viktig begrep.

Spansk presse gir inntrykk av at det er espectáculo som foretrekkes, men at det ultimative er at det kombineres med la furia. Dessverre for Spania så har ikke landet lyktes uten å ty til sin tradisjonelle la furia, og derfor er det egenskapen mediene mener landslaget må ta i bruk når de desperat trenger en seier. Å stole for mye på la furia blir imidlertid sett på som en svakhet (Crolley og Hand 2006: 101).

1950-tallet var viktig for spansk fotball på klubbnivå, både når det gjaldt politisk manipulasjon av fotball og når det gjaldt styrking av den spanske identiteten via fotballjournalistikken. I denne perioden, 1955/56-sesongen og til og med 1959/60-sesongen, vant Real Madrid de fem første utgavene av serievinnercupen, forløperen til det som i dag er kjent som mesterligaen. Seirene som ble oppnådd av Real Madrid, og i mindre grad det spanske landslaget, ble på denne tiden sterkt knyttet til Franco-regimet. I pressen ble Francos støtte til Real Madrid og landslaget understreket ved hans tilstedeværelse på stadion. Hans

tilstedeværelse ble ofte notert av fotballjournalistene, og i ABC ble den sjenerøse applausen han visstnok fikk av de rundt seg i VIP-området og rundt det beskrevet. Franco manipulerte på mange måter spansk fotball, slik hans regime kontrollerte alle aspekter av det offentlige liv i Spania. Franco ansatte blant annet ledere til å administrere fotballklubber, og fotballjournalistikken på denne tiden gir innsikt i hvilken diskurs som kan tas i bruk når man skal forme en offentlig mening etter sitt syn på virkeligheten. Spania var frosset ut i store deler av fotballverdenen grunnet regimet, og da de deltok i kamper ble det sett på som støtte for regimet. Selv en kamp mellom tyske Stuttgart og et sammensatt lag fra Barcelona ble fremhevet som en støtte til Spania. Det kom ofte politiske insinuasjoner i fotballjournalistikken på denne tiden (Crolley og Hand 2006: 102-103).

Spania har ofte har blitt sett på som underpresterende på fotballbanen, noe som kan knyttes til det Crolley og Hand (2006: 104) kaller "victimismo" (følelsen av å være et offer) og pessimistisk fatalisme (fatalisme er troen på at alt er forutbestemt av skjebnen, og ikke kan avverges eller unngås) som er merkbart i spanske aviser før Spania skal delta i store mesterskap. Dette var utbredt mot slutten av 1900-tallet:

The Spanish often attribute this characteristic to the Disaster of 1898 when the Spanish Empire finally disintegrated after years of colonial unrest and conflict. The ramifications of this collapse were widespread culturally as well as politically and the 'Generation of '98' writers kept the subject of the forefront of national consciousness. As a result, the crisis of confidence this brought about was prolonged and became part of the Spanish psyche. This was also the time when Spanish football writing was developing. Evidence in our data now indicated that fatalism and pessimism actually date back in football writing to the early part of the century (Crolley og Hand 2006: 104).

Spanias mindreverdighetskompleks i internasjonal politikk reflekteres også i fotballjournalistikken, og episoder der man føler seg urettferdig behandlet, snytt av dommeren eller rett og slett har vært uheldige har gjennom hele 1900-tallet blitt brukt som forklaring på det spanske landslagets "underprestering" på fotballbanen (Crolley og Hand 2006: 105).

Ifølge Crolley og Hand (2005: 300-301) brukes det ofte religiøse, og da gjerne katolske, bilder i spanske medier. Religiøs terminologi frekventerer like ofte i spanske medier som i andre land, og det er en sterk katolsk tone som er det største kjennetegnet, noe som gir en kulturspesifikk informasjon om den spanske identiteten slik den fremstilles i mediene.

Bruken av militærterminologi er også vanlig i Spania, men bruken er særdeles kulturspesifikk, og ville vært forvirrende uten kjenneskap til Spanias moderne historie. Selv om de vanlige klisjeene om slag, krig og kamper er å finne, er motsetningen til for eksempel

britiske presse, der militærmetaforer gjerne blir brukt om organiserte og disiplinerte lag, stor. Spansk presse bruker gjerne militærmetaforer om lag som *mangler* form, strategi eller organisering. Det er sannsynlig at slike bilder stammer fra erindringer om borgerkrigen, hvor troppen var dårlige organisert og dårlig motivert. De som kjempet både for republikanerne og de seirende nasjonalistene var i stor grad frivillige med liten eller ingen militærerfaring (Crolley og Hand 2005: 301)

På enkelte måter har måten spansk fotball presenterer spanskhet på i fotballjournalistikken endret seg i løpet av det siste århundret:

Beginning with a weak, tenuous claim to a notion of collective identity, it has developed a clearly defined sense of a Spanish style of play, represented by characteristics which have come to symbolize Spanish inclusiveness: the *furia española* typifies these traits. Features such as pessimism and *victimismo*, which frequent the pages of the Spanish press at the end of the twentieth century, date back to the start of national football. However, Spain is keen to move on from what it perceives as over-reliance on rather crude, unsophisticated qualities and is attempting to create a new, more glamorous, facet to its identity (Crolley og Hand 2006: 107).

Det er altså en definert stil og en gjenkjennelig autotypifikasjon i spansk fotballpresse, selv om den de siste tiårene har blitt utfordret av ønsket om en mer avansert spillestil.

3.3.1 Et land av regioner

Siden fotballens gjennombrudd i Spania mot slutten av det 19. århundret har det vært en sterk organisasjon på lokalt og regionalt nivå, og selv i dag innehar regionale fotballforbund stor kontroll over strukturen og organiseringen av spansk fotball. Fotballen utviklet seg i ulikt tempo i forskjellige regioner i den første fjerdedelen av det 20. århundret, men sto spesielt sterkt i Baskerland og Catalonia, hvor cupturneringer og mesterskap ble etablert tidligere enn i mange andre deler av Spania. Disse regionene hadde også sine egne landslag som representerte regionen. På grunn av Spanias politisk-administrative system er statusen til slike landslag tvetydig og åpne for fortolkning. De kan være lag som representerer regionen, eller det kan bli oppfattet som om de representerer nasjonen, alt ettersom hvordan det politiske perspektivet til hver enkelt er (Crolley og Hand 2006: 119).

I analysedelen vil jeg komme inn på de norske fotballjournalistenes omtale av de spanske regionene, og den påståtte splittelsen innad i landet. Spanske regioner vies ofte stor oppmerksomhet i utenlandske medier, og derfor er det interessant å se på hvordan noen av

disse medieres innad i Spania. Derfor vil jeg se nærmere på det spanske bildet av Catalonia og Baskerland.

3.3.2 Catalonia

Ifølge Catalonias parlament, kalt Generalitat de Catalunya, er det en av de eldste i Europa:

The Catalan Parliament is one of the oldest in Europe: its origins go back to 1283, when Catalan King Peter II the Great lost absolute power, and also needed authorisation from the clergy, aristocracy and representatives of the villages and towns of the country to approve regulations. Les Corts Catalanes, or the Catalan Parliament, integrated by the three estates, is considered to be an authentic medieval parliament (Generalitat de Catalunya 2010).

Catalonia har opp gjennom århundrene hatt varierende grad av autonomi, og også suverenitet. I moderne tid ble interessen for den katalanske nasjonalisme styrket mot slutten av det 19. århundret, da Catalonia ble industrialisert med de politiske og økonomiske implikasjonene det førte med seg. Skrøpelige ideologiske bånd som kan ha knyttet regionene til Spania sentralt ble svekket av samfunns- og kulturbevegelser som uttrykte stolthet av den katalanske nasjonen. Fotballens fremtreden kom på samme tid som Catalonia knyttet til seg symboler på nasjonal identitet, og FC Barcelona ble raskt et slikt symbol. Ved starten av det 20. århundre representerte klubben allerede ”mer enn en klubb” (Més que un club), som er FC Barcelonas eget slagord (Crolley og Hand 2006: 119).

Da Franco styrte Spania etter borgerkrigen ble det katalanske språket, som hadde en lang historie og sin egen veletablerte litteratur, bannlyst fra all offentlig bruk, inkludert i skolesystemet og på kino (Blain m.fl. 1993: 161).

I tiden under General Franco var det lite som antydte en egen katalansk identitet i spanske medier, og de relativt få (i motsetning til de mange om Madrid-lag) detaljerte rapportene om katalanske fotballag understreket spanskheten til katalansk fotball, blant annet ved å trekke frem Francos tilstedeværelse og mottakelsen han fikk, blant annet under cupfinalen i 1957. Det er ikke noe i fotballjournalistikken som tyder på motsetninger til Franco, i det store og hele gjøres det mye for å vise støtte til hans regime. Dette stemmer dårlig overens med Catalonia post-Franco, der det finnes en intens fiendtlighet mot Franco-regimet både fra befolkningen og FC Barcelona. Francos politikk sørget for å svekke Catalonias kultur, og den kulturelle historien hviler dermed i stor grad på muntlige gjengivelser av hendelser og minner. Enten ble politiske kommentarer hvitvasket i den nasjonale pressen under Franco-regimet, ellers er det slik at den retrospektive diskusjonen

fremkaller et kollektivt forestilt minne om Franco-regimet. Ellers er det kanskje en kombinasjon av disse som er grunnen til den store forskjellen på det man kunne lese i trykkpressen under Franco-tiden, og de nåværende inntrykkene av forholdet mellom fotball og politikk på den tiden (Crolley og Hand 2006: 123).

Det finnes bevis på at det finnes en distinkt katalansk identitet i spansk trykkpresses dekning av fotball, men disse bevisene er ikke veldig sterke kvantitativt. Og der katalansk identitet er sterkt knyttet til fotball via politiseringen av FC Barcelona er det få bilder av andre katalanske lag som representerer katalansk identitet. Heller ikke når man ser på katalanske fotballspillere er det noe enklere å identifisere bilder av katalanske karakteristikk. Selv om en del spillere, som Guardiola (som i skrivende stund er trener for Barcelona), Sergi, Nadal, Ferrer og Salinas, har uttrykt sin støtte til katalanismen (den katalanske nasjonalismen), er det ingen katalanske spillere som har nektet å spille for Spania av politiske årsaker (Crolley og Hand 2006: 125-126).

I den nasjonale spanske pressen er det en forskjell på bildet av Catalonia og standardbildet av Spania, men at den katalanske og den spanske identiteten kan være motsigende blir ikke mer kommentert i fotballpressen enn det faktum at det også finnes ulike bilder av den spanske mentaliteten. Politiseringen i fotballjournalistikken er imidlertid høy. Ofte har Spania, spesielt under Franco-regimet, men også etter, blitt promotert som en enhet, selv om det mangfoldet som eksisterer innen Spanias juridiske og politiske rammeverk anerkjennes (Crolley og Hand 2006: 126).

Ifølge Blain m. fl. (1993:161) er Catalonia en region som er stolt av å være annerledes enn resten av Spania, og Catalonia har sin egen identitet, sitt eget språk, sin egen kultur og, ikke minst, sine egne stereotypier (hardtarbeidende, dynamiske og økonomiske). Og det er gjerne Catalonias største klubb, Barcelona, som står som et symbol på de katalanske stereotypiene i innad Spania. Det som fremheves i spansk presse er Barcelonas kollektive mentalitet, deres evne til å jobbe sammen som et lag fremfor å spille som individualister. (Crolley og Hand 2005: 307).

3.3.3 Baskerland

De eldste historiske opptegnelsene om baskere stammer fra romertiden, og det er sannsynlig at baskerne allerede da hadde holdt til i området lenge. Da romerne erobret Spania klarte de ikke å erobre åsene der mange baskere holdt til. Baskerne har hatt en stor grad av autonomi og selvstyre, styrt av det som siden føydaltiden har vært kjent som "fueros" (gamle lover). Selv etter at (deler av) Baskerland ble en del av Spania har det ikke blitt fullt integrert i det politiske- og administrative systemet i Spania. Elementer fra fueros holdt seg inntakt, og forble et symbol på baskisk selvstyre. Tapet av fueros ble kritisk under Franco-regimet, for generalen jobbet mot de spanske minoritetsspråkene og mot et mål om et kastiljansk språk for hele Spania: baskisk skulle ikke lenger brukes offentlig (Crolley og Hand 2006: 126-127).

Da Franco døde og kong Juan Carlos og det nye spanske parlamentet godkjente grunnloven av 1978 ble Baskerland en autonom region, noe som gjenreiste ånden, men ikke hver detalj, av de gamle fueros gjennom de baskiske vedtektene av 1979. Det baskiske språket ble også vekket til live, og fotball ble en viktig del av denne prosessen. Selv om dette kapitlet tar for seg hvordan baskere blir fremstilt i nasjonal spansk presse er det viktig å understreke at Baskerland ikke er begrenset til Spania. Det opprinnelige Baskerland strekker seg også godt inn i Frankrike. Selv om det baskiske språket er nøkkelbindeleddet for baskerne, og at det var grunnen til at det ble jobbet så hardt for å vekke det til live etter Francos død, er det også andre faktorer som definerer baskisk identitet. Dette kan relateres til historie, kultur og individers fødested. Det baskiske flagget, "Ikurrin", er et sterkt symbol på baskisk identitet (Crolley og Hand 2006: 127).

Det faktum at baskerne gjerne karakteriserer seg selv som å være av en annen "rase" enn spanjolene og i betydelige deler av nyere historie har kjempet en voldelig kamp for selvstendighet gjør imidlertid deres sak spesiell. Og selv om baskerne av moderne etnologer ikke ses på som en særegen "rase", så har de visse kulturelle og fysiske trekk. Språket er unikt i Europa, det har ikke et strukturelt eller et historisk forhold til noen andre språk. Særtrekk i blodet, formen på hodeskallen, samt størrelse og styrke (i gjennomsnitt større enn naboene i Spania og Frankrike) gjør at en del mener baskerne er de siste gjenlevende representantene for Europas opprinnelige befolkning. Og kanskje er det styrken og størrelsen som har bidratt til ideen om la furia i baskisk fotball som fremdeles er gjeldende i dag. Det er også fra baskisk fotball la furia española har sin opprinnelse. Fotball ble populært i Baskerland før det tok av i resten av Spania, og innflytelsen fra England var stor. Den mest kjente av de baskiske

fotballagene, Athletic de Bilbao, ble grunnlagt av engelske gruvearbeidere i 1898⁵, så engelsk fotballs tradisjonelle kvaliteter som dedikasjon og hardt arbeid har blitt sett på som viktige trekk (Crolley og Hand 2002: 132-133).

Baskisk fotballs *la furia* er da også tilstede i beskrivelsene av baskisk fotball i den spanske pressen. Den baskiske fotballstereotypien er ikke tvetydig, og lesere av spanske aviser blir ikke etterlatt med noen tvil om at de baskiske fotballklubbene representerer noe mer enn en sport. Forskjellen mellom Baskerland og Catalonia er at det ikke er én baskisk klubb som ses som en representant for hele regionen (Crolley og Hand 2006: 133). Mens Barcelona ses som en representant for hele Catalonia både regionalt og nasjonalt, tenderer de baskiske klubbene mot å representere mindre baskiske provinser eller byer, som for eksempel Athletic Bilbao i Vizcaya og Real Sociedad i Guipúzcoa, på det regionale nivået (Crolley og Hand 2006: 129-130).

Utenfor Baskerland, i den nasjonale spanske fotballpressen, fremstilles det imidlertid som om alle klubbene fra Baskerland legemliggjør baskiskhet. Symboler og karakteristikk av baskere gjennomsyrrer fotballjournalistikken i spansk trykkpresse, og det fremkommer et klart bilde av tøffe og modige baskere. I spansk rikspresse reflekterer fotballstilen deres ”nasjonale” karakter. Den er direkte og hard, og lener seg på *la furia*. Flagget, *Ikurrin*, har en sterk posisjon og er et tydelig symbol på den baskiske identiteten i fotballjournalistikken, og de politiske båndene mellom de baskiske lagene fremstilles gjerne som mer mektige enn deres rivalisering på fotballbanen. I pressedekningen av fotballen spilles det ofte på politikk, men de mer dyptpløyende politiske debatter styrer man unna i sportssidene (Crolley og Hand 2006: 133-134).

3.3.4 På sporet av spanskheten

Debatten om ’spanskhet’ er like levende i dag, som noen tid ellers i post-Franco-perioden, og i spansk fotballpresse reflekteres en del av disse komplekse forholdene. Måten fotballpressen definerer nasjonen Spania på, spesielt i turneringer som EM og VM i fotball, gir en innsikt i den spanske psyken, som bare fullt ut kan bli forstått om den ses i lys av nyere spansk politisk historie (Crolley og Hand 2002: 105).

I moderne fotballjournalistikk anerkjennes det at den spanske identiteten mangler en enkel definisjon, og i spanske aviser fremkommer det en slags enighet om at Spania som en helhet mangler en klar karakteristikk som kan definere landets innbyggers tilhørighet til

⁵ Crolley og Hand skriver her 1890, mens de andre steder har skrevet 1898. Ifølge klubbens egne offisielle nettsider er 1898 det riktige: <http://www.athletic-club.net/web/main.asp?a=2&b=3&c=0&d=0&idi=0>

nasjonen. Stereotypiene om landet som ofte brukes utenfor Spania (flamencodansere, lidenskap og fargerikhet) blir innad i landet forbundet med det sørlige Spania, og spesielt Andalucía, men ikke med det nordlige Spania. Innad i Spania er det mer varierte stereotyper som eksisterer, men de er forbundet med forskjellige regioner fremfor Spania som en helhet (Crolley og Hand 2002: 106).

Ifølge Castro-Ramos (2008: 707) er det ikke sånn at lokale, regionale og nasjonale identiteter innad i Spania trenger å være motsetningsfylte (for eksempel kan katalanske og baskiske spillere delta både på sine regionale landslag og på det spanske landslaget).

Crolley og Hand konkluderer (2002:123) med at følelsen av spanskhet kanskje ikke er så fremmed for leserne i Spania som enkelte vil ha oss til å tro. Det er klare elementer av delte erfaringer og andre aspekter som henter om at konstruksjonen av en, for å bruke Benedict Andersons ord, forestilt identitet finnes i spansk fotballpresse.

Når det gjelder synet på spillestil innad i Spania, virker det som om fremstillingen viser at man er fanget mellom to stiler: den typiske spanske (som lener seg på la furia, som vil si lidenskap og forpliktelse, god fysikk og mot) og den mer progressive espectáculo for å bli mer ”europesk” (mer teknisk avansert). Spansk presse fremstiller det som om at Spania streber for det siste, men så kaster seg etter det første når ingenting annet fungerer (Crolley og Hand 2002: 106).

Likevel eksisterer det, selvsagt, fremdeles en hard kjerne i den baskiske og katalanske befolkningen som nekter å anerkjenne Spania som en representant for dem, men etter hvert som spansk fotball utvikler seg ser landslaget ut til å ha en langt større støtte enn man kunne forstilt seg for 30 år siden (Crolley og Hand 2005: 308).

3.3.5 Spania sett fra Europa

I engelsk trykkpresse deles mange av trekkene som brukes innad i Spania. Spanjolene fremstilles som fargerike og med et høyt ferdighetsnivå, men mentalt svake i motsetning til for eksempel tøffe og ubarmhjertige engelskmenn. En del av disse bildene stammer tilbake til 1950-tallet, da bilder av en spansk identitet i engelsk fotballjournalistikk først utviklet seg. Fremstillingen av Spania i engelsk fotballjournalistikk ligner altså på mange punkter hvordan spanjolene selv fremstiller seg, men balansen i fremstillingen er ikke den samme. Der spanjolene vektlegger la furia, vektlegger den engelske trykkpressen den påståtte skrøpeligheten når det gjelder mental og fysisk styrke (Crolley og Hand 2006: 112).

Med tanke på suksessen til spansk klubbefotball er den manglende spanske landslagssuksessen noe som omtales med både overraskelse og forskrekkelse i britisk presse, og derfor blir Spania gjerne fremstilt som underpresterende:

Spain's supposedly early exit from the 1998 World Cup finals, for instance, was described as an 'bewildering eclipse' (*The Times*, 21 June). The article in question then went on to ask exasperatedly: 'How could it be that a side so rampant, so powerful, so full of scoring potential and who many believed had the capacity of going all the way had been erased from this tournament?' (ibid). Spain's failure to live up to expectations is portrayed in Britain as an inexplicable mystery (Crolley og Hand 2002:57).

I likhet med spillere fra andre latinske land blir spanjolene fremstilt som temperamentsfulle, motsetningsfylte og i stand til å spille strålende fotball. I Spanias tilfelle attribueres imidlertid ofte frykt og nerver til de spanske spillerne, men paradoksalt nok finnes det også artikler Crolley og Hands (2002:57-58) analyse som fremhever det spanske lagets viljestyrke. Historiske referanser er heller ikke uvanlige, og de fremkommer gjerne i samband med konfliktene de to tidligere kolonimaktene imellom:

Images of the Spanish obstructing British progress might be felt to connect with events from history outside football. Predictably, there are, indeed, references in the recent data gathered to the 'Spanish Armada' (*The Times*, 19 June 1996) in memory of the fleet sent against England in 1588, while phrases such as 'The Spaniards put up an almighty blockade' (*The Times*, 24 June 1996) conjure up images of more recent Anglo-Spanish disputes involving fishing rights and the sovereignty of Gibraltar. On a related note, portraying Spanish players as demonstrating 'the cut and thrust ... found in a bull ring' (*The Times*, 24 June 1996), although clearly a cliché, is a further reminder that Spain is often perceived in Britain as harsh and negative [...] (Crolley og Hand 2002:58-59)

De britiske tabloidavisene spiller også på krigshistorie, for eksempel gjennom Francis Drake og den britiske marinens seier mot den mektige spanske armadaen:

Drake and the armada were never far away: 'Drake Says Sink The Señors' blared one headline in advance of what turned out to be England's victorious European Championship quarter-final encounter with Spain (alongside a picture of the national hero himself) while the text commented that 'the battleground is Wembley - and all England is willing [manager] Terry Venables' warriors to sink the opposition' (*The sun*, 20 June 1996) (Crolley og Hand 2005: 308).

I den britisk trykkpressens heterotypifikasjon portretteres Spania gjerne som et *potensielt* sterkt og mektig land, men også som temperamentsfulle og underpresterende. (Crolley og Hand 2002: 60).

Det har imidlertid vært en utvikling i forholdet mellom spansk og engelsk fotball. Flere engelske spillere har prøvd seg i den spanske ligaen (mest kjent er naturligvis David Beckham, som spilte for Real Madrid fra 2003 til 2007), og enda flere spanjoler har spilt i engelsk Premier League. Dette kan kanskje, over tid, være med på å lede til en mer moden og kompleks kulturell forståelse landene imellom, både fotballmessig og også utover det (Crolley og Hand 2005: 311-312).

I Frankrike vokste det opp gjennom 1900-tallet, som i både England og Spania, frem en gjenkjennelig spansk identitet i fotballpressen. I Frankrike er det livligheten, lidenskapen og temperamentet som fremkommer, og i tillegg er politiske forhold aldri helt fraskilt i den franske heterotypifikasjonen (Crolley og Hand 2006: 115).

Fra Norge har jeg ikke funnet studier som tar for seg hvordan spansk fotball fremstilles, men om man tar utgangspunkt i O'Donnells (1994) kartlegging er det nærliggende å tro at den spanske heterotypifikasjonen i en eller annen grad passer inn under den sørlige stereotypien. Med det som utgangspunkt finnes det flere analyser av andre nasjoner som i stereotypienes verdensbilde hører til under den sørlige, og som i det minste kan gi en indikasjon på hva som kan være å finne i fremstillingen av Spania.

Søramerikanske Brasil er én av de sørlige nasjonene hvis fremstilling i media har blitt analysert. I sin analyse av TV 2s kommentatorer under finalen mellom Brasil og Tyskland i fotball-VM 2002 skriver van Veen (2003):

Beskrivelsene av de brasilianske spillerne tenderer mot det vi kan kalle "samba-fotball"-stereotypien. Teknikk, magi og særlig *individuelle* ferdigheter er en sentral del av denne stereotypien. Med andre ord kan man spore forbausende få endringer i karakteristikken av disse lagene.

En kommentar må likevel gis til stereotypienes såkalte bakside, som er nevnt ovenfor (O'Donnell 1994). De direkte negative sidene av stereotypiene kommer ikke like godt til uttrykk i kommenteringen av denne kampen, selv om for eksempel en velkjent beskrivelse som "nonchalant" brukes om brasilianerne.

Flekke (2003) har undersøkt norske sportskommentarer under samme mesterskap, og finner også sambafotballreferansene. Også her er det magi og artisteri som brukes i beskrivelsene av Brasil, men han trekker også frem fremstillingen av en kontroversiell episode der brasilianske

Rivaldo var involvert. Der kommer den sørlige stereotypens bakside frem, ettersom VG insinuerte at han tok i bruk ufine midler fordi det lå i hans natur som brasilianer:

Enkeltmannsprestasjonane vart slik stundom prisa i kommentarane, men ambivalensen til dei største brasilianske individualistane kom likevel fram: ”Rivaldo står for meg som inkarnasjonen på jukset, på hvordan selv de mest begavede spillerne finner det nødvendig, endog naturlig, å bruke alle virkemidler for å vinne.” (VG 22. juni). Bakgrunnen for den harde dommen mot brasilianaren var situasjonen i kampen mot Tyrkia i dei innleiande kampene. Heilt på slutten av oppgjeret sparka Tyrkias Hakan Unsal ballen rett på Rivaldo, som stod klar til å ta hjørnespark. Rivaldo datt i bakken som om han var skoten rett ned, treft av dødelege geværkuler. Unsal fekk på rett måte raudt kort for overtrampet, men reprisane på tv etterlet likevel ingen tvil om at Rivaldos reaksjon var overdramatisert. VG insinuerte det låg naturleg for Rivaldo å opptre slik han gjorde – fordi han kjem frå der han gjer (Flekke 2003).

Jeg er inne på noe av det samme i min analyse av mediens fremstilling av Zinedine Zidane under fotball-VM i 2008 (Nordsetrønningen 2008). Zidane og Frankrikes triumfferd frem til VM-finalen ble unisont hyllet, men da Zidane i VM-finalen skallet ned italienske Marco Materazzi fikk mediene et forklaringsproblem. Det som var tydelig var imidlertid at Materazzi sa noe til Zidane før han ble skallet ned, og det ble spekulert i hva det kunne være. Det som ble brukt mot Zidane var hans religion (selv om han riktignok er ikkepraktiserende muslim) og hans immigrantbakgrunn (født i Frankrike, men har foreldre fra Algerie). Frem til han mistet hodet var han fransk som noen, men da han skallet Materazzi måtte det andre årsaksforklaringer til. Det var altså den sørlige stereotypens negative bakside som kom frem. Men det var ikke bare når det gjaldt Zidane at det var slik. Også italienske Materazzi fikk passet sitt påskrevet, selv om ingen viste hva han faktisk sa til Zidane:

Det fremstilles som om at Materazzi langt i fra er uskyldig, at han har et ”rulleblad”, og at han har sagt et eller annet fælt som fikk Zidane til å skalle han ned. Dermed trekkes den italienske stereotypens negative bakside inn, Materazzi fremstilles som moralsk suspekt, som en som oppfører seg dårlig (Nordsetrønningen 2008).

Hva kan man så trekke ut fra dette, når det gjelder Spania? Lite, selvfølgelig, og det må understrekes. De norske undersøkelsene gjenspeiler imidlertid hvordan sørlige nasjoner har blitt fremstilt i andre europeiske land, og med O'Donnells kartlegging i bakhodet kan det dermed være rimelig å anta at fremstillingen av Spania i andre europeiske land *kan* inneholde mange fellestrekk med den norske fremstillingen.

3.4 Fotball i Tyskland

Når det gjelder fotball i Tyskland ble sporten først importert fra England, men det var frem til 1914 en minoritetsidrett. Potensialet var imidlertid stort, ettersom den først og fremst ble oppdaget av den voksende middelklassen. Det var etter første verdenskrig at gjennombruddet kom. Millioner av tyske soldater kom i kontakt med spillet da kamper ble arrangert på de mer fredelige delene av vestfronten. Fotball ble en avkobling fra det monotone militærlivet, og da krigen var over i november 1918 tok de tyske soldatene med seg fotballerfaringene hjem. Etter krigen kom det en bølge der en rekke fotballklubber ble stiftet (Pyta 2006: 3).

Under Weimarrepublikken ble fotball Tysklands mest populære idrett, og den var ikke lenger middelklassens idrett. I stedet var den spesielt populær i arbeiderklassen. Som et resultat av økende tilskuermengder ble fotballen også en finansielt lukrativ aktivitet på 1920-tallet, og de mest fremstående spillerne kunne tjene gode penger. Det tyske fotballforbundet (DFB) verdsatte amatøridealene som preget idretten på denne tiden, men kunne ikke hindre at de beste fotballspillerne tjente gode penger under bordet (Pyta 2006: 4).

Hemmeligheten bak fotballens suksess var at den kunne forenes med sterke lokale og regionale kulturelle tradisjoner. Fotballklubbene ble symboler på byer og regioner fordi lagene oftest bestod av lokale spillere, som var født i byen eller regionen og som snakket den lokale dialekten. Noen spillere lot seg friste til å flytte på seg da de mottok penger under bordet, men de fleste var trofaste mot sitt lokale lag. Sammenlignet med engelsk fotball var den tyske underprofesjonalisert, men dette bidro til å styrke populariteten til klubbene regionalt. I tillegg dro klubbene i storbyene nytte av at kommunale myndigheter på 1920-tallet brukte store summer på stadioner som rommet store folkemengder. I Stuttgart, Düsseldorf, Köln og i andre byer profiterte toppklubbene på at det ble bygget stadioner med plass til mellom 50.000 og 70.000 tilskuere (Pyta 2006: 5).

Organiseringen av tysk fotball sørget også for regional tilknytning. Tyskland hadde ingen nasjonal liga før i 1963. Den ordinære konkurransen fant sted i sju regionale forbund som alle var tilknyttet DFB. De beste lagene fra hver region kvalifiserte seg til et sluttspill der lag ble slått ut eller gikk videre gjennom cupspill (Pyta 2006:6).

Det var flere grunner til at det tok så lang tid før fotballen slo gjennom på et nasjonalt nivå i Tyskland. Én av grunnene var at Tyskland som nasjon var sterkt knyttet til militære verdier, og at fotballen ikke passet inn i det bildet. På den andre siden manglet også Tyskland suksess internasjonalt. Siden beviset på den tyske overlegenheten ikke var å finne der kunne ikke fotballen utnyttes under nasjonalsosialismen. Tyskland tok en overraskende 4. plass

under VM i Italia i 1934, men under OL i Berlin i 1936, der tyskerne vant flest gull av alle nasjoner, ble de slått ut av lille Norge i kvartfinalen. Fotballen kunne altså ikke demonstrere den tyske overlegenhet, men fotballen blomstret likevel også under den nasjonalsosialistiske perioden i Tyskland og tilskuermengdene nådde nye høyder (Pyta 2006:6).

Frem til 1945 utløp den sterkeste samfunnsbyggende faktoren i Tyskland fra nasjonalismen. Men Adolf Hitler og hans regime drev den så langt at da krigen var over i 1945 var alle former og variasjoner av nasjonalisme utelukket når det gjaldt samfunnsbygging, og spesielt ble militære idealer tabu da Vest-Tyskland skulle forsøke å skape en ny kollektiv identitet. Det var ingenting å hente fra den tradisjonelle tyske nasjonalismen, så rent symbolsk ble 1945 et nullpunkt for Vest-Tyskland. Den symbolske reorienteringen ble forutsetningen for at fotballen endte opp med å fylle det symbolske hullet. For at dette kunne skje trengte man imidlertid en avgjørende hendelse, og den kom da de vesttyske outsiderne slo de "uslåelige" ungarske favorittene 3-2 i VM-finalen i 1954. Den uventede seieren hadde stor symbolsk verdi. Frem til VM-seieren i 1954 hadde tysk fotball fortsatt oppturen, men fremdeles bare skapt identitet på et regionalt nivå (Pyta 2008: 8-9).

Årsakene til at det ble nettopp denne VM-finalen som fylte det symbolske hullet for Tyskland var ikke bare fordi David slo Goliat 3-2 etter å ha ligget under 0-2, eller at 20.000 av de 65.000 tilskuerne som så finalen i Bern var tyske. Det var også det første gigantiske sportsevenementet som også ble et gigantisk medieevenement i Tyskland. Millioner av mennesker fulgte finalen på radio. Til da hadde fotballen bare spilt en marginal rolle i pressen og på radio, og den fotballdekningen som fantes var først og fremst myntet på dem som allerede kunne mye. Herbert Zimmermann, som kommenterte VM-finalen benyttet seg imidlertid ikke av sjargongen som utelukkende var for kjennere, så folk uten særlig fotballkjennskap ble også dratt med i dramaet som utspant seg. Halve nasjonen befant seg foran radioen og Zimmermanns kommentering gjorde et inntrykk på den kollektive forestillingen til millioner av tyskere. I tillegg kunne også en del av befolkningen se kampen på tv. Det var omkring 40.000 tv-apparater tilgjengelig i Tyskland da finalen ble spilt, og stedene med tv som var tilgjengelig for allmennheten ble fylt til randen (Pyta 2006: 10-11).

Avgjørende for at VM-seieren skapte en tilknytning til det vesttyske samfunnet var også noe som var velkjent fra andre verdenskrig: kameratskap. Både avisene og lagets trener mente det var kameratskapen mellom de elleve som kjempet seg til seier som var oppskriften til suksessen. Kameratskapet hadde soldatene som deltok i andre verdenskrig, i likhet med dem som deltok i den første, tatt med seg hjem. Det var noe som ga mening, og som tillot typiske mannsidealene å leve videre i en tid der feiring av militære triumfer eller krigshelter

ikke passet inn. Men det symbolske potensialet stammer også fra en annen faktor: Forbundsrepublikken Tyskland. Tidlig på 1950-tallet var det en mangel på symbolske representanter for Vest-Tyskland. Dette bidro sammen med den fremhevede kameratskapen at VM-finalen ble en viktig del av det forstilte vesttyske fellesskapet (Pyta 2006: 12-13).

Daværende innenriksminister Gerhard Schröder berørte dette da han ønsket VM-heltene velkommen på vegne av regjeringen da de besøkte Bonn:

There is great enthusiasm for football in Germany and therefore your victory in Berne has made such a strong impression on us. We are not as rich as other nations in terms of national events and symbols which provide a strong collective experience. Therefore we are all the more grateful for every event which mediates such a real sense of community to us (Raithel 2004: 162, gjengitt i Pyta 2006: 13).

VM-seieren ga muligheten til å igjen fremheve de verdiene som nærmest ble ødelagt av nazi-regimet. Fra 1954 og fremover kunne tyskerne igjen være stolte av sitt rykte som disiplinerte og effektive, og over sin kollektive samhandling (Crolley og Hand 2006: 71).

Da Bundesligaen ble stiftet i 1963, og Tyskland for første gang fikk en nasjonal liga, kom også den profesjonelle fotballen til Tyskland. Bundesligaen ble en suksess, og også nye klubber ble kjent på grunn av deres store fremgang. Frem til 1968 hadde forskjellige lag vunnet serien hvert år, men i de følgende ni årene var det bare Borussia Mönchengladbach (5) og Bayern München (4) som vant serien. Borussia anført av Günter Netzer, og Bayern anført av Franz Beckenbauer, to spillere som også ble viktige for det tyske landslagets storhetstid på 1970-tallet: Tyskland ble nummer tre i VM i 1970, vant EM i 1972, vant VM i 1974 og tok sølv i EM i 1976 (Pyta 2006: 14-17).

Gjennombruddet kom blant annet som en følge av triumfen på Wembley mot England i EM-kvartfinalen i 1972, der også engelsk presse ga tyskerne ros for deres ”u-tyske” måte å spille på (Downing 2000: 141-144, ifølge Pyta 2006: 17).

Den tyske suksessen på 1970-tallet sørget for et nytt bilde av VM-triumfen i Bern i 1954 innad i Tyskland. Hemmeligheten bak 1954-seieren ansås å være de elleve vennene som jobbet hardt i et velsmurt fotballkollektiv. Den kulturelle kodingen, med triumf gjennom kameratskap ble sett på som utdatert. Laget med store individualister som Beckenbauer og Netzer satte 1954-laget i skyggen. Da store individualister kunne avgjøre kamper med en genistrek bleknet minnet om 1954 (Pyta 2006: 16-17).

Det var ikke før på 1990-tallet at seieren i Bern ble gjenoppdaget, og den gjennomgikk da en mytisk forvandling. Femti år senere, i 2004, ble seieren feiret med en film kalt

”Mirakelet i Bern”. Spørsmålet er imidlertid hvorfor denne mytiske endringen skjedde på 1990-tallet. Tyskland, som hadde vokst etter sammenslåingen av Øst- og Vest-Tyskland, var kulturelt og politisk orientert mot vesten. Derfor spilte VM-triumfen i 1954 en viktig rolle da det moderne Tyskland startet jakten på de kulturelle røttene til landets suksesshistorie. De mange versjonene av historien om finalen 4. juli 1954 ble kokt ned til det at det var da tyskerne for første gang siden krigen var klar over at de hadde gjort en forandring til det bedre gjennom ”typisk tyske karaktertrekk”, som disiplin, styrke og stå-på-vilje, og at det hadde sørget for å gi landet en ledende posisjon internasjonalt (Pyta 2006: 17-18). Disiplinen, styrken og stå-på-viljen er viktige karaktertrekk når tyskerne omtales også i andre land, men måten Tyskland har blitt fremstilt på i andre land skiller seg på visse punkt vesentlig fra tyskernes oppfatning av seg selv. I sin analyse av tysk og engelsk presses dekning av semifinalene i fotball-EM i 1996 skriver Maguire m.fl. (1999:451):

The German media reporting surrounding the semifinal match was characterized by an absence of historical references which, it is argued, is due to a sense of shame within their national habitus regarding the nation’s early 20th-century history, sleeping memories that they would rather not waken. Therefore, the newspapers only recalled the past when provoked into a response by the warmongering of the English tabloids.

Inthorn (2002:52) påpeker imidlertid at Maguire m.fl. (1999) ikke drøfter i hvilken grad nasjonalisme *etter* 1945 kan bli funnet i diskursen til tysk presse. Hun mener at et sentralt spørsmål for å forstå konstruksjonen av det tyske selvet ikke bare bør være om den nasjonalsosialistiske fortiden er en del av bildet, men også i hvilken grad elementer fra denne ideologien kan spores.

I sin analyse av nasjonal identitet i den tyske pressedekingen av fotball-VM i 1998 finner også Inthorn (2002:53) beskrivelsen av stå-på-viljen som er funnet i andre studier, men da tyske hooligans gikk til angrep på en fransk politimann, som ble alvorlig skadd, i Lens 21. juni 1998 slet de tyske avisene med betydningen av nasjonalisme.⁶ En slik type nasjonalisme, som fremkaller assosiasjoner til nasjonalsosialismen, ble trukket frem som et problem for den tyske identiteten. Inthorn mener tyske aviser i 1998 ble slitt mellom å fordømme ideologien til

⁶ Inthorn skriver at angrepet skjedde 20. juni 1998, men ifølge flere uavhengige nyhetsnettsteder jeg har sporet opp skal angrepet ha skjedd 21. juni. Se for eksempel: <http://www.wz-newsline.de/?redid=257021>, <http://www.nytimes.com/1998/06/22/sports/world-cup-98-hooligans-leave-officer-in-a-coma.html>, eller <http://www.leparisien.fr/faits-divers/un-hooligan-allemand-juge-pour-l-agression-du-gendarme-nivel-09-05-2001-2002154270.php>

den ytre høyrefløyen som hooligans representerte, og søken etter en god unnskyldning for å kunne uttrykke stolthet på vegne av nasjonen.

For å unnslipe dette dilemmaet ble det gjort en distinksjon mellom god og dårlig nasjonalisme. Avisene kritiserte nasjonalisme som inneholdt elementer av vold og diskriminering. Den gode nasjonalismen som ble tilbudt til leserne var stolthet på vegne av nasjonen (dog stolthet uten følelse av nasjonal overlegenhet). Liberalisme og demokrati ble fremstilt som hjørnesteiner i den nasjonale identifikasjonen (Inthorn 2002: 65).

Inthorn finner imidlertid også utfordringer:

While these political and moral values are clearly opposed to the stereotype of a racist, nationalist and violent Germany and while the propagation of a political system as the core of national identification reminds us of constitutional patriotism, discourses on citizenship challenged the vision of a democratic and liberal nation-state. Although praise for the full integration of ethnic minorities in non-German societies could be found, and despite propositions that ethnic identities can co-exist with national identity, the overall argument was that such practices are problematic or even unacceptable (Inthorn 2002:65).

Det er altså en integreringsdebatt som foregår innad i Tyskland, som fremkaller en mer problematisk nasjonalisme. Krigsreferanser og lignende er imidlertid svært tabu i den tyske autotypifikasjonen, og er noe som skiller fotballdekningen innad i Tyskland fra det andre europeiske fotballjournalister skriver om landet.

3.4.1 Tyskland sett fra Europa

Peter Dahlén (2008:444) påpeker at Tyskland kanskje er det største offeret i Europa når det gjelder journalisters stereotypiske beskrivelser, hvilket til dels henger sammen med nasjonens negative betydning for begge verdenskrigene, samt den industrielle gjenreisningen av landet etter andre verdenskrig. Tyskernes stil blir ofte beskrevet som maskin- og panservognsfotball i fotballjournalistikken, og for å opprettholde denne myten lukkes øynene for tyskernes mange ganger kreative og fantasifulle spill (Ibid).

I britisk, spansk og fransk presse konstrueres den tyske stereotypien på samme måte: Aggressiv styrke, kjedelig effektivitet og en nærmest arrogant selvtillit. Også i den tyske autotypifikasjonen finner man disse kjennetegnene, men her kan ikke styrke og suksess, som i de tre andre landene, omtales ved bruk av militærmetaforer. Selvtilliten som går over i arroganse er heller ikke en del av den tyske persepsjonen av egen identitet. I stedet er tysk fotballjournalistikk gjerne ironisk og kritisk. Selvglorifisering og militarisme er, som nevnt i

kapittelet over, fremdeles tabu innad i Tyskland, selv om det er egenskaper som tilegnes tyskerne i andre europeiske lands heterotypifikasjon (Crolley m.fl 2000: 126).

Engelsk presse er beryktet for sin drøye fremstilling av tyskerne i forbindelse med fotballkamper. Astrid Fedeler (2008) har undersøkt hvordan aviser fra England og Tyskland fremstiller hverandre over tid, og har analysert dekningen av oppgjørene mellom landene i VM i 1966, VM i 1990, VM-kvalifiseringen i 2001 og en vennskapskamp i 2007. I engelsk presse ble det hele veien funnet negative stereotyper og referanser til verdenskrigene, men dekningen av vennskapskampen i 2007 sørget for et vannskille i måten tyskerne ble omtalt på. I 2007 var den tyske stereotypien mindre negativ enn tidligere, aggressiv språkbruk forekom sjelden og krigsreferansene uteble, selv om den klassiske rivaliseringen fremdeles var til stede (Fedeler 2008: 105).

Det er nødt til å understrekes at det var en vennskapskamp, men samtidig må man også ta med hva effekten av VM i Tyskland i 2006 kan ha hatt å si for fornyelsen av bildet av den nasjonale karakteren til tyskerne. Da Tyskland arrangerte VM på hjemmebane ble et positivt bilde promotert gjennom den suksessfulle og attraktive fotballen landslaget spilte, samt den gode organiseringen og feststemningen i landet. Om den tyske stereotypien ikke har blitt endret, så mener Fedeler at det har skjedd en positiv endring i måten det tyske landslaget fremstilles på i engelsk presse. Hun understreker imidlertid at det trengs mer enn én vennskapskamp for å undersøke om denne positive endringen er varig eller ikke (Fedeler 2008: 105).

Den tyske stereotypien har imidlertid ikke vært statisk i engelsk presse før i tiden heller. Før andre verdenskrig skrev britisk presse at det var forsvaret som var svakest og at det kunne forventes attraktiv fotball fra tyskerne i forbindelse med en landskamp (Crolley og Hand 2006: 75). Det var i stor grad Tysklands VM-seier i 1954 som satte standarden for de karakteristikkene av Tyskland som etter vært har blitt klisjeer, og de mest utbredte var de som omhandlet tyskernes styrke, både fysisk og mentalt. Comebacket etter å ha ligget under 0-2 for den teknisk overlegne storfavoritten Ungarn i finalen bidro til å skape myten om den tyske uovervinneligheten (Crolley og Hand 2006: 75-76).

Mange av karakteristikkene som nå utgjør bildet av den tyske identiteten i engelsk trykkepresse kan altså dateres tilbake til 1930-tallet, men det var ikke før på 1950-tallet og tiårene som har fulgt siden da at trykkepressen har fremhevet disse bildene, relatert til makt, lagarbeid, effektivitet, viljestyrke og kjedelig fotball, som spesifikt tyske (Crolley og Hand 2006: 79).

Når det gjelder den norske heterotypifikasjonen har van Veen (2003 og 2004) analysert kommenteringen til TV 2s kommentatorer under VM-finalen mellom Tyskland og Brasil i 2002. Han påpeker at karakteristikken av det tyske laget, som bestod av mange VM-debutanter og unge spillere, likevel falt innenfor stereotypien om maskinfotball. Disiplin og fornuft, samt vektleggingen av kollektivet sto sentralt i beskrivelsene. Men heller ikke her var verdenskrigsreferansene langt unna. Van Veen trekker frem et utsagn fra ekspertkommentator Svein ”Matta” Mathisen:

En av de mest interessante utsagnene kommer etter 56 minutter da Brasil har fått frispark like utenfor Tysklands sekstenmeter. Roberto Carlos og Ronaldo står klar med ballen, og Mathiesen sier: “Der skulle tyskerne hatt Berlin-muren.” Slike utsagn, som knytter hendelser i kampen med landets historie, er langt fra uvanlige i fotballjournalistikken, særlig i forbindelse med Tyskland og andre verdenskrig (van Veen 2003)

Videre har Flekke (2003), som tidligere nevnt, analysert sportskommentarene i BT, VG og Aftenposten under fotball-VM i 2002, og også her blir disse stereotypiene brukt. Flekke skriver: ”Før finalen mellom Brasil og Tyskland, omtala VG oppgjeret som ein kollisjon mellom fotballkulturar, som eit manifest over fotballutviklinga det siste halve århundret, som eit møte mellom individ og industri, som eit møte mellom kunst og konstruksjon (Flekke 2003).” Disse analysene etterlater liten tvil om at de tyske stereotypiene man ser i andre europeiske land også har vært å finne i norske medier. Det finnes altså et mønster i heterotypifikasjonen av tysk fotball – den ser ut til å være homogen i en rekke land.

4.0 ANALYSE: SPANIA

Spania vant fotball-EM etter å ha slått Tyskland 1-0 i finalen. Det kom muligens overraskende på en del journalister, for en av de store klisjeene i fotballjournalistenes omtale av Spania er at det er landet som aldri lykkes i store turneringer.

Den stereotypiske fremstillingen av Spania som var vanlig i nordeuropeisk presse i forkant av mesterskapet kom godt frem i VGs EM-bilag før mesterskapet ble sparket i gang 4. juni 2008, der Real Madrid-legenden Emilio Butragueño ble intervjuet. Artikkelen navn var, ”selvsagt”, ’Laget som aldri vinner’, og berører en rekke sentrale punkter når det gjelder fremstillingen av Spania: ’Som så mange ganger før nevnes Spania som en selvsagt favoritt foran et fotballmesterskap. Landet har noen av de største klubbene i verden. Og derfor har laget også noen av planetens største stjerner. Men det spanske landslaget er og blir en fiasko’, fastslår journalisten tidlig i artikkelen.⁷ Han vil ha svar på de store klassiske spørsmålene når han møter Emilio Butragueño, som har vært med i fire mesterskap for Spania, og har fire spørsmål som er beskrivende for måten Spania har pleid å bli fremstilt på:

1. ’Han vet hva som har skjedd bak kulissene. Han burde vite om de mange forklaringene har rot i virkeligheten. Om det er slik at klubbene er større enn landslaget. Om spillerne synes Real Madrid og Barcelona er viktigere enn Spania. Om stjernene fra de to toppklubbene og andre regioner i landet strides og ikke klarer å samle seg når det gjelder.’⁸
2. ’Hva så med mentaliteten, viljen til å vinne. Hvorfor lykkes alltid Italia og Tyskland, men aldri Spania?’⁹
3. ’Hva med taktikken. Har Spania vært for naive?’¹⁰
4. Hvilker det en forbannelse over Spania?¹¹

Butragueños svar på spørsmålene er imidlertid ikke som ventet. Ifølge den tidligere landslagsspissen var det ikke vonde følelser mellom Real Madrid- og Barcelona-spillerne da han var på landslaget, han tror ikke mangelen på trofeer skyldes mentaliteten eller viljen, han fastslår at Spania ikke er naive, men påpeker at kulturen for spillestil varierer fra land til land. Og han fastslår at det ikke hviler en forbannelse over Spania. Det får journalisten til å spørre hva det er som egentlig kreves: ’Å være et lag, ha mentalitet til å takle uforutsette ting, og at

⁷ VG Sportbilag 4. juni 2008, s 16-17

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

nøkkelspillerne står fram. Du trenger dine beste spillere. Flaks med skader og flaks i avgjørende øyeblikk', svarer Butragueño.¹²

Men det er ikke bare i VG stereotypiene fremkom allerede før mesterskapet ble sparket i gang. Aftenposten tippet Spania som gruppevinner, og ramset opp følgende punkter for og mot spanske suksess:

- * Ferrari-troppen fremfor noen i EM, full av kvalitet, fart og kreativitet.
- * Viste styrke i tøff kvalgruppe, scoret mye og slapp inn lite.
- * Sultne på å revansjere altfor mange mesterskapsfadeser.
- * Spansk historie er full av kompleksiteter, det har ikke alltid vært lett å få katalanere og baskere til å trekke i samme retning.
- * Kan bli for glade i ballen, og for naive i det defensive spillet.
- * Favorittstempelet og mesterskapskomplekset kan være tyngende for unge spillere.

Dommen: Aftenposten mener det er Spanias tur, selv om den spanske fotballkrøniken er full av grunner til at det ikke skal skje. Spania har i utgangspunktet alt; et forsvar man kan stole på, en midtbane som kan løpe og krige i senk alle, og et uforutsigbart angrep fullt av fart og målteft.¹³

Ifølge Aftenposten er det altså den regionale splittelsen, naivt forsvarspill og historien som taler mot Spania. Begge artiklene er svært avslørende i forhold til hvordan Spania tidligere har blitt presentert av fotballjournalister i andre europeiske land (og sannsynligvis også Norge), men selv om Butragueño gjør sitt beste for å avlive mytene allerede før mesterskapet begynner, så lever de, som vi nedenfor skal se, i de norske sportsjournalistenes diskurser også under mesterskapet.

¹² Ibid.

¹³ Aftenposten, 3. juni 2008, s. 19

4.1 Den spanske mentaliteten

Både den spanske mentaliteten og lagets spillestil var tema i VG, men der mentaliteten gjerne ble omtalt i innledningen, skjedde det en endring da det ble klart at det spanske landslaget var i ferd med å oppnå det helt store. I innledningen ble det nemlig stilt store spørsmålstegn ved den spanske mentaliteten, blant annet hos VGs kommentator Truls Dæhli: 'Men den spanske briljansen må testes mot en smartere motstander enn Russland før vi vet sikkert hva den duger til, og det var antydninger til sedvanlig spansk konsentrasjonssvikt mot slutten. Den slappheten har tatt knekken på gode spanske årganger før.'¹⁴ I Aftenposten er det også en viss skepsis: 'I all sin offensive iver kan de etterlate seg store rom.'¹⁵

Tre dager før Spanias gruppespillkamp mot Sverige ble spanjolenes høyreback Sergio Ramos avbildet da han var ute på byen til klokken tre om natten, og VG bruker deler av en kommentar fra Aftenbladets sportsjournalist Simon Bank¹⁶ for å få litt "innsikt" i hva det har å si: 'Bank mener at hendelsen viser at Spania fortsatt er i besittelse av en type arroganse som ikke nytter dersom man skal vinne et mesterskap. Men han kaller ikke Ramos' bytur en skandale.'¹⁷ Det har visstnok noe med den spanske mentaliteten å gjøre, og Bank bruker sitt eget Sverige som en positiv motpol: '«Dersom Mikael Nilsson hadde vært ute og drukket til klokken tre på en fridag hadde vi lurt på om han var dum i hodet. Når Sergio Ramos gjør det lurur vi på hvorfor han gikk hjem så tidlig», skriver Aftenbladets-kommentatoren.'¹⁸ Artikkelen skaper en klar og tydelig kontrast mellom den nordiske mentaliteten, her representert ved Sverige, som deltok i mesterskapet, og Spania.

Etter gruppespillkampen mot Hellas fremkommer det også en viss skepsis i Adresseavisen: 'Spania virket lenge uinspirerte.'¹⁹ Men det ikke bare slapphet, mangel på inspirasjon og hedonisme i avisenes fremstilling av Spania. Det er også overtro. Det kunne man for eksempel lese i VG da Spania 'Brøt straffeforbannelsen'²⁰ og viste at '[...] det ER mulig å slå Italia – og det er mulig å vinne på straffespark den 22. juni...'²¹ 'Tre ganger tidligere har spanjolene tapt en kvartfinale etter straffespark dagen etter at solen snur; mot Belgia i VM i 1986, mot England i EM i 1996 og mot Sør-Korea i VM i 2006 – et fenomen

¹⁴ VG Sportbilag, 11. juni 2008, s. 4

¹⁵ Aftenposten 11. juni 2008, s. 60

¹⁶ Hele kommentaren til Bank er tilgjengelig her:

<http://www.aftenbladet.se/sportbladet/kronikorer/bank/article2673479.ab>

¹⁷ VG Sportbilag, 14. juni 2008 s. 6

¹⁸ Ibid

¹⁹ Adresseavisen, 19. juni 2008, s. 3

²⁰ VG Sportbilag 23. juni, s.1

²¹ Ibid

det har vært snakket MYE om i overtroiske Spania de siste dagene'.²²

Både den slappe mentaliteten, hedonismen som Ramos representerer og overtroen er viktige elementer i den stereotypiske fremstillingen av land fra sør. Som O'Donnell (1994: 351) påpeker er den dominerende stereotypien til landene rundt Middelhavet den som omhandler den temperamentsfulle latineren, og denne stereotypien strekker seg også til Sør-Amerika. Dette er en av de mest rotfestede stereotypiene i nordeuropeisk kultur, og hovedelementene er lidenskap, temperament, lettsindighet og til og med hedonisme.

Den negative baksiden i fremstillingen av land fra sør, og spesielt for søramerikanere, innebærer også omtale av manglende disiplin, irrasjonell oppførsel og uansvarlighet (Ibid). Denne siden ved Spania kom godt frem i de norske avisenes diskurser under mesterskapet, spesielt tidlig i mesterskapet da lagets mesterskapshistorie kunne brukes mot Spania. Med tanke på at dette var et europamesterskap, og søramerikanske og afrikanske land ikke deltok, ble også land som Spania, Italia og Portugal blant de sørligste representantene. Datamaterialet sier selvsagt ikke noe om det, siden de søramerikanske landene ikke deltok, men det hadde vært interessant å se på om det skjer endringer i den søreuropeiske stereotypien i et VM, der det finnes deltakerland som ligger enda lenger sør for Norge.

Etter at Spania slo Italia i straffesparkkonkurransen var det imidlertid ikke bare overtroen eller hedonismen som var i fokus, den sørlige stereotypien kom også frem på en helt annen måte i en kommentar av VGs Truls Dæhli. Han skrev at en italiensk seier ville vært '[...] mer enn nasking eller bare et simpelt tyveri. Det ville ha vært ran'.²³ Han trekker frem Italia som en negativ motsats til Spania, selv om spanjolene heller ikke unnslipper den sørlige stereotypiens negative bakside i kommentaren. Dæhli starter med å rose italiensk fotballs positive egenskaper, før han skriver:

For Italia fyller den ellers så fine fotballen sin med så mye kynisme, filming og øvrige triks av ymse slag at det nærmer seg en egen sport i seg selv. Jeg sier ikke at de er alene om det, for det er de jo ikke, dette er noe alle lag har mer eller mindre av i seg, men Italia tar det bare så mye lenger. Det blir et utspekulert spill i spillet, og det slo meg at blendende uskyldshvitt ikke var fargen som kledde laget best.

[...] Det betyr ikke at spanjolene var feilfrie, eller fremsto uten evne til å bruke noen triks når sjansen bød seg, men forskjellen var betydelig. Spanjolene var høflige i forhold, og jeg trodde lenge altfor høflige til at det skulle betale seg og gi et godt resultat.²⁴

²² Ibid

²³ VG Sportbilag, 23. juni, s. 4-5

²⁴ Ibid

Italienerne brukes her som en negativ kontrast, men spanjolene slipper likevel ikke unna. Det finnes det en rekke negative konnotasjoner som hører med til den sørlige stereotypens bakside: O'Donnell (1994: 355-356) påpeker at spillere fra sørlige land, og spesielt de som kommer fra latinske land, til tross for sin eleganse, har fått konstruert en stereotypi som blant annet fremstiller dem som late og upålitelige, og i de videre konnotasjonene kobles de også til organisert kriminalitet. Dæhlig bruk av hele tre negativt ladde ord, 'nasking', tyveri' og 'ran', bærer kanskje ikke konnotasjoner til *organisert* kriminalitet, men definitivt til kriminalitet og juks. Og selv om spanjolene var 'høflige i forhold' til italienerne dras det frem at de heller ikke er fremmed for å ta tvilsomme virkemidler i bruk, og dermed blir *begge* landene offer for den sørlige stereotypens negative side.

Det var kun Aftenposten som, i to artikler, nevnte "La Furia", som er en viktig del av den spanske autotypifikasjonen. 'La Furia Roja, det røde raseri, er kjælenavnet til det spanske fotballandslaget. I EM er prognosene gode for at det blir rød glede', skriver en av avisens journalister dagen før semifinalen mot Russland.²⁵ Det utdypes imidlertid ikke på noen annen måte enn at det konstateres at det er kjælenavnet til landslaget.

Det spanske laget mottok selvfølgelig også en omfattende hyllest i avisene jo lenger laget kom i mesterskapet, og etter finalen konstaterte Dagbladets Morten Pedersen at 'Sjelden har jeg sett et fotballag mer overlegent på dette nivået. [...] Det som betyr noe er at den vakreste fotballen vant til slutt'.²⁶ Han var langt fra alene om å glede seg over spanjolenes fotball, men de mindre aktverdige egenskapene var, som vist over, aldri langt unna. En casestudie av Adresseavisens Kjetil Kroksæther sine kommentarer om Spania er med på å illustrere dette.

²⁵ Aftenposten, 25. juni 2008, s. 37

²⁶ Dagbladet, 30. juni 2008, s. 25

4.2 Case: Adresseavisen kommenterer Spania

Adresseavisens kommentator Kjetil Kroksæther skrev mye om Spania under mesterskapet, og når jeg tar for meg avisens dekning av Spania er det fire kommentarer av ham som blir brukt. Én skrevet etter kvartfinalen mellom Spania og Italia, én etter semifinalen mellom Spania og Russland, samt én før og én etter finalen mot Tyskland.

4. 2.1 Don Juan vs. Casanova

I stereotypienes verdenskart er Spania, som nevnt, en del av det O'Donnell refererer til som sør. Spillere fra land i Sør-Europa, Sør-Amerika og Afrika faller inn under kategorien. I den sørlige, eller "latinske", stereotypien trekkes gjerne paralleller til velkjente elskere fra litteraturen, som Don Juan og Casanova. Dette blir gjerne brukt om søramerikanske spillere (O'Donnell 1994: 352).

I fotball-EM er det, som nevnt over, ingen søramerikanske deltakernasjoner, men både Don Juan og Casanova var representert da Spania slo Italia i kvartfinalen. 'Drømmeren Don Juan seiret over forføreren Casanova og Europas fotballhjerter gleder seg', skrev Kroksæther.²⁷

Etter et målløst oppgjør vant Spania til slutt etter straffesparkkonkurranse. Fortjent konkluderer Kroksæther, selv om 'Spanjolenes intense leting etter luker i det italienske forsvaret var ikke særlig fruktbar'.²⁸ Seieren var likevel nærmest uventet mener Kroksæther, som tar i bruk historiebøkene som bevis: '1920 var siste gang Spania slo Italia i en turnering. 88 år er lenge å vente. Det er vel knapt noen som venter så lenge, men [sic] spanske nasjonen måtte gjennom både verdenskriger og borgerkriger før de fikk sin lille hevn på Italia'.²⁹

Han er full av lovord når han omtaler Spanias angrepsspill, men mener spissene hadde en dårlig dag mot Italia, og spesielt var det toppscorer David Villa som fikk gjennomgå: 'I går mistet toppscoreren humøret. Først sparket han ned Camoranesi og så prøvde han å få straffe på ynkelig skuespill. Dommeren betalte med gult og David Villa skal slite med å gjenvinne sympatien'.³⁰

Til tross for dette ser Kroksæther bedring for Spania, og Casanova brukes for å illustrere "det gamle Spania" versus "det nye Spania":

²⁷ Adresseavisen 23. Juni 2008, s. 2-3

²⁸ Ibid

²⁹ Ibid

³⁰ Ibid

Mannskapet har sjelden vært bedre, men det å møte Italia var som England eller Portugal skulle prøve seg mot Tyskland. De vet av erfaring at det ikke går. Det blir som å sammenligne Casanova med Don Juan. Begge forførte omkring 6000 kvinner. Spanjolen gjorde det i sagnet, men italieneren i virkeligheten. Spania vinner mesterskap i drømmene, men Italia – eller Tyskland – tar hjem pokalen til slutt. Endelig kan det bli en forandring på sakene. Den spanske fotballstormakten som bare har vært vinnere på klubbplan, har fortjent dette.³¹

Når de to søreuropeiske fotballstormaktene Spania og Italia spiller mot hverandre er det altså ikke bare én, men to latinske elskere som møtes til dyst. Det spilles på nettopp de hedonistiske trekkene nevnt tidligere, og Kroksæter baserer fremstillingen sin på den fiktive spanske litterære kvinnebedåreren Don Juan, satt opp mot den italienske forfatteren og kvinnebedåreren Giacomo Casanova. Frukthetsutsagnet er med på å forsterke den seksuelle undertonen i kommentaren, men parallellen mellom Don Juan og Casanova omhandler også landenes mesterskapshistorie. For der Casanova var en kvinnebedårer fra virkeligheten, er Italia et land med en virkelig suksesshistorie i internasjonale mesterskap. Italia vant fotball-EM i 1968, og fotball-VM i 1934, 1938, 1982 og 2006. Det var altså den regjerende verdensmesteren Spania slo ut kvartfinalen, og det var også et land Spania ikke hadde slått i turneringer på 88 år. Det blir en metafor for Spanias mislykkede mesterskapshistorie, og dermed blir det også enkelt å spille på Spanias historie, og at de måtte gjennom både verdenskriger og borgerkriger før de fikk sin ”hevn”.

Når nasjoner som faller inn under den sørlige stereotypen lykkes er det gjerne spillestil og individuelle ferdigheter som roses, og når de ikke lykkes venter de negative beskrivelsene. I så måte ble den spanske fotballstilen en positiv motpol til sin sørlige motstander Italia etter kvartfinalen: ’Tiki-taka var det spanske vidundermiddelet mot sykdommen Catanaccio’, skriver Kroksæther.³² Tiki-taka er navnet på det spanske kortpasningsspillet som til slutt sørget for spansk EM-triumf. Catanaccio er den defensive spillestilen som ofte blir assosiert med Italia.

³¹ Ibid

³² Ibid

4.2.2 Tyren vs. den røde fanen

Etter oppgjøret mellom Spania og Russland i semifinalen konkluderer Kroksæter med at 'Tyren tok den røde fanen' i sin kommentartittel.³³ Kroksæter skriver at 'Russerne lekte toreadorer med spanske fans i gatene før kampen. Men da det dro seg til så var det tyrens kveld'.³⁴ Referansen til tyrefekting er åpenbar, men i stedet for at spanjolen er toreadoren som ender opp med å drepe oxen blir Spania oxen som til slutt beseirer toreadoren. Grunnen til at det blir slik har nok imidlertid mer med Russland å gjøre enn med Spania. Rødfargen konnoterer helt klart Sovjetunionen og Russlands kommunistiske fortid, og det blir enda klarere når man leser videre i kommentaren:

Russland har vært utsatt for diverse spanske overgrep opp gjennom fotballhistorien. Da de to lagene trakk sammen i det første EM, syntes general Franco det fikk være grenser for hva han som fascist kunne finne seg i. Det kom ikke på tale å spille mot de røde kommunistene. Det endte med at Spania ble disket og russerne vant hele greia. Med den svarte panteren, Lev Jashin i mål. Fire år senere slapp en litt mykere Franco Sovjet inn i landet. Det endte opp med finale i Madrid. Spania vant 2-1, og det er alt denne fotballgiganten har oppnådd med landslaget i EM og VM.³⁵

Kroksæters grep med toreadoren og den røde fanen sørger for å skape en kontrast mellom Spania og Russland ved å spille både på kulturell og politisk historie. Landenes politiske historie, der de politiske motpolene fascisme og kommunisme har spilt viktige roller for landenes styresett i det 20. århundre, blir satt opp mot hverandre, og ved siden av "fotballkonflikter" de to imellom. Derfor er det heller ikke overraskende at Kroksæter tar i bruk militærmetaforer: 'Luis Aragones kunne gitt beskjed om å samle troppene rundt egen 16-meter. Det var noen andre trenere i dette mesterskapet som foretrakk den strategien til og med før de kom i ledelsen. Aragones gikk for å drepe kampen.'³⁶

Fremstillingen av Russland i avisene er for øvrig noe som fortjener sin egen granskning, der man kan finne en nærmest schizofren miks av gamle sovjetreferanser, storpolitikk og styrtrike oligarker. Kroksæters avslutning på kommentaren etter semifinalen mot Spania er et strålende eksempel på dette. Etter å ha vært innom sovjethistorien tidlig i kommentaren, kommer nyrike russere og en gammel stereotypi til syne mot slutten: 'I kveld blir det både fest og gravøl i gågata Graben. De nyrike russerne fløy inn i privatfly, men kommer ikke ut igjen uten å ha døyvet nederlaget. Og det skjer vel med dette signalet: «DAJ

³³ Adresseavisen 27. Juni 2008, s. 2

³⁴ Ibid

³⁵ Ibid

³⁶ Ibid

VODKU TAVARISH» . . . Send vodkaen!³⁷ Både vodka-stereotypien og miksen mellom sovjetreferanser og det moderne Russland er en del av en diskurs jeg håper noen kan ta tak i og analysere.

4.2.3 Viljens makt vs. fatalisme

Foran finalen mot Tyskland er stereotypibruken tilbake igjen, og nok en gang setter Kroksæther de to nasjonene opp mot hverandre allerede i kommentarens tittel: 'Viljens makt mot fatalisme'.³⁸ Poenget hans er imidlertid at ting forandres i de to landene, men han bruker stereotypiene til å illustrerer forandringene: 'Den tyske panserfotballen er på vikende front, slik fatalismen er Spania. I morgen kan vi bli vitne til et fotballhistorisk vendepunkt' skriver Kroksæther.³⁹ For der motstander Tyskland har hatt suksess i en rekke mesterskap er det 44 mye omtalte år siden forrige gang spanjolene løftet et trofé:

Spanjolene kan hevdes å være tyskernes motsats. Her råder en mer fatalistisk tankegang. Selvbildet er basert på en slags offertro om at de har de beste ferdighetene, men aldri får betalt i form av triumfens sødme. De synger «Viiiiva Espana» med en falsk undertone av selvmedlidenhet. 44 års erfaring har vist at de ikke lykkes likevel.⁴⁰

At Kroksæter spiller på fatalismen er, rent dramaturgisk, selvfølgelig den perfekte motstats til den tyske viljen. Kommentaren bruker den stereotypiske fremstillingen av Spanias påstått skjøre mentalitet. Forklaringen på den spanske suksessen er imidlertid ikke så enkel at Spania er et stort land der fotball er folkesport, eller at Spania eller spansk fotball har utviklet seg. I stedet trekker Kroksæter frem at en del av spillerne har forlatt Spania:

Noe kan ha endret seg i Spania de siste fem årene. Noen spanjoler hevder det startet med at Cesc Fabregas dro til England som 16-åring. Siden fulgte flere conquistadorer i hans fotspor. Nå er de fem i EM-troppen, og de har kommet hjem med mesterligatitler, FA-cuper, et mer fremoverrettet pasningsspill og tydeligere bevegelser. De kom hjem som vinnere. Dessuten virker det som den stadige kjeklingen mellom provinsene er lagt på is. Laget fremstår som mer sammensveiset⁴¹

Bruken av conquistadorer om spanjolene er naturligvis en referanse til de spanske eventyrene og soldatene som kontrollerte store deler av Amerika fra det 15. til 19. århundret og atter en

³⁷ Ibid

³⁸ Adresseavisen 28. Juni 2008, s. 6-7

³⁹ Ibid

⁴⁰ Ibid

⁴¹ Ibid

historisk lignelse, men denne gangen er det altså England de spanske conquistadorene har inntatt.

Å forklare suksessen med at flere spanjoler spiller i England er naturligvis ”perfekt” om man ser det fra et norsk ståsted, der den engelske sentrumsstereotypien står sterkt. Kommentaren blir i så måte geopolitisk farget. Logikken er imidlertid ikke helt til stede: bare én av de fem i troppen som spilte i England startet fast i den spanske førsteellevren, nemlig spissen Fernando Torres (Liverpool). Nevnte Fabregas (Arsenal) spilte riktignok også en viktig rolle. Han startet to kamper, ble byttet inn i de resterende og spilte glimrende på den spanske midtbanen da han fikk sjansen. Torres og Liverpool ble da for øvrig trent av spanske Rafael Benitez, mens franskmannen Arsène Wenger var manager for et Arsenal-lag med en spillestil som er langt mer ”kontinental” enn den ”tradisjonelle britiske”, og laget skiller seg i så måte ut i den engelske toppdivisjonen, Premier League. De andre på laget spiller i Spania, og dermed er ’conquistadorene’ Kroksæther refererer til langt unna å være representative på det spanske laget, men forklaringen er muligens ideell sett med stereotypiske norske øyne. Problemet er imidlertid at det underbygger tvilen omkring den spanske mentaliteten: spanjolene selv satt ikke i gang dette, de fikk hjelp av britene (noe som selvsagt, med den engelske mesterskapshistorien tatt i betraktning, er en smule paradoksalt).

Kroksæter berører også Spanias regionale konflikter i kommentaren, men observerer at kjeklingen ser ut til å være ’lagt på is’ og at laget er mer ’sammensveiset’. Det som tidligere gjerne har vært et stort ankepunkt mot Spania ser nå ut til å ikke være et problem, men det regionale perspektivet reduseres altså til å bli en bisetning i diskursen.

Det er likevel ingen tvil om at Kroksæter beundrer den spanske spillestilen: ’Spania mønstrer mer enn noen gang et all-star-team. Som vanlig spiller de drømmefotball. Når spillet fungerer for Spania er det ren nytelse.’⁴² Etter finaleseieren mot Tyskland kommer imidlertid den endelige bekreftelsen fra Kroksæter på at Spania faller inn under den sørlige stereotypien:

Gi dette spanske laget innpass i kulturhistorien. Når Spania lykkes så løfter de fotball opp mot de høyere kunstarter. Hva skal vi fotballromantikere med Brasil når vi har Spania? Dette er fotball hentet rett ut av våre drømmer. Det passer så perfekt med spansk drømmefotball nå som Brasil har blitt mer kyniske.⁴³

Når nasjoner som havner under den sørlige stereotypien lykkes skaper det begeistring, mens de negative egenskapene kommer sterkt til syne når det ikke går deres vei. Den stereotypiske

⁴² Ibid

⁴³ Adresseavisen 30. Juni 2008, s. 2-3

kunstlignelsen med Brasil er et godt eksempel. Det suksessfulle Spania fremstilles nærmest som en fullgod erstatning for det som har blitt et mer 'kynisk' Brasil.

Men den negative baksiden til den sørlige stereotypien er aldri langt unna, og kommer også til syne *etter* at Spania har vunnet mesterskapet: 'Mye rart har heftet ved spansk fotball, både litt grisespill, uthalingen og ikke minst den ufordragelige skuespillerkunsten. I år er Spania bare likendes på alle vis. Det er flotte typer og personligheter, individualister som skaper det perfekte kollektiv.'⁴⁴

Ved å dra inn den negative motpolen til den spanske suksessfotballen under EM lever også den sørlige stereotypiens bakside videre. I fotballjournalistikken er det kort vei mellom suksess og fiasko, fjern historie og nær historie, i går og i dag. For eksempel var David Villa, som 'mistet humøret', 'sparket ned Camoranesi' og prøvde seg med 'ynkelig skuespill' mot Italia i kvartfinalen en del av et lag som bare er 'likendes på alle vis'. Det påståtte skuespillet har allerede blitt visket ut av historieboken, men stereotypiene lever i beste velgående, om det er snakk om billige metaforer om toreadorer og conquistadorer, det fantastiske spillet lag fra sør viser når de lykkes og måten de kortslutter på når de ikke lykkes.

Så da gjenstår kanskje det store spørsmålet. Hvorfor lyktes Spania denne gangen? Kroksæter var inne på en forklaring før finalen, og han finpusser den etter:

Spania har alltid hatt talentene og kvalitetene, men dette er første gang at miksen stemmer. Jeg vet ikke om det er denne dominerende Marcos Senna på defensiv midtbane, eller Premier League-spillerne Cesc Fabregas og Fernando Torres som gjør forskjellen, men helst er det vel summen av spansk fotball med ytre påvirkning som gjør susen.⁴⁵

Om det er riktig eller ikke kan ikke jeg si noe om, men det høres i det minste ut som en rimeligere forklaring enn at det er de tidligere nevnte "conquistadorene" som er hovedgrunnen til den spanske suksessen.

⁴⁴ Ibid

⁴⁵ Ibid

4.3 Regional splittelse

I norske aviser ble den regionale ”splittelsen” i Spania behørig omtalt under fotball-EM i 2008. Dagbladets kommentator Morten Pedersen brukte blant annet dette som et argument for at det spanske landslaget ikke ville lykkes til slutt: ’Indre etniske motsetninger, en nasjon som bryr seg mer om Barcelona og Real Madrid og et forsvar som er bedre en og en enn fire mann på rekke. Det er lett å finne argumenter for at Spania skal gå på trynet i dette mesterskapet også.’⁴⁶ Pedersen la imidlertid til at mange mente VM i Tyskland i 2006 var begynnelsen på noe nytt for Spania, og at de fort kunne vokse seg enda større og sterkere i Østerrike og Sveits. Og da kan selv ikke Spania ødelegge for Spania. Tror jeg.’⁴⁷

Også Aftenposten-spaltist Lars Tjørnås trekker frem den regionale splittelsen, men i likhet med Pedersen fremhever han at han tror det kan være annerledes denne gangen:

Likevel er Spania laget som alltid greier å slå ben på seg selv. Hva taler for at det er annerledes denne gang? Først og fremst fordi denne troppen virker kjemisk fri for intriger og konflikter, som ifølge insidere ofte har forfulgt laget. Historiene er mange om klikkdannelse, først og fremst med Barcelona- og Real-spillere i hver sin ende av rommet.⁴⁸

Det interessante her er at både Pedersen og Tjørnås fremhever at de indre motsetningene Spania har slitt med kanskje kan legges til side. Man kan med andre ord ane en endring i Spania, og en slags årsaksforklaring kan man lese i Aftenposten: ’De har blitt kalt Europas beste tapere. Nå er vinden i ferd med å snu for Spania. Det kan de takke den unge vinnergenerasjonen for.’⁴⁹ Journalisten har snakket med kollegaer i Spania, og skriver: ’Spanske reportere mener det har skjedd en mentalitetsendring rundt landslaget. Det startet allerede i 2002 da blant andre Fernando Torres og Andres Iniesta vant gull i U19-EM i Norge’⁵⁰ Artikkelen trekker likevel frem den regionale splittelsen som en årsaksforklaring på hvorfor Spania ikke har lyktes tidligere:

Spansk fotball er ikke som i resten av Europa. Den reflekterer sin regionale kultur i langt større grad enn fotballen andre steder i Europa. Derfor er det også klubbene som gjelder i Spania, entusiasmen for fotballandslaget har ikke alltid vært like stor. De mange mesterskapsfloppene har blitt forklart med at spillerne kommer fra forskjellige regioner. De indre splittelsene har ofte vært store, ofte har det vært

⁴⁶ Dagbladet 11. juni 2008, s. 30

⁴⁷ Ibid

⁴⁸ Aftenposten 22. juni 2008, s.31

⁴⁹ Aftenposten 25. juni 2008, s.37

⁵⁰ Ibid

direkte uvennskap. Frontene har vært spesielt store mellom Barcelona-spillerne i det uavhengighetssøkende Catalonia og Real Madrid-spillerne fra hovedstaden.⁵¹

På et vis blir Spania slik det fremstilles revet mellom det gamle og det nye, men Aftenposten bruker katalanske aviser som et ”sannhetsvitne” på at splittelsen fremdeles eksisterer i Spania. Dagen etter at Spania har slått Russland i semifinalen kan man lese:

Konspirasjonsteoretikerne som gjerne vil ha det til at det er mer enn ondt blod mellom katalanerne og resten av Spania kan gjerne bruke fredagsavisene som sannhetsvitne.

Mens de store spanske sportsavisene som Marca og AS kjører på med bilde av hele laget som feirer, har alle de katalanske avisene (La Vanguardia, El Mundo Deportivo, Sport) det samme forsidebildet.

Katalaneren Xavi som løper jublende mot kamera.⁵²

At et bilde av en jubelscene er et bevis på ondt blod er selvfølgelig helt meningsløst. Dersom det norske landslaget hadde vunnet en EM-semifinale, og Bergens Tidende hadde trykket et bilde av en jublende Erik Huseklepp, som kommer fra Bergen og spiller for Brann, ville det neppe blitt fremstilt som om det var et bevis på regional norsk splittelse. At regionalaviser dyrker det som er kjent for deres lesere er vel mer logisk enn noe annet, men her blir det bare nok et eksempel på hvordan den regionale tilhørigheten i Spania blir brukt mot fotballandslaget.

Samme dag som de katalanske avisene brukes som sannhetsvitne har avisen også en lang featureartikkel der Aftenpostens reporter i Barcelona aktivt forsøker å spore opp splittelsen mellom Catalonia og resten av landet.

Vi trodde vi var på sporet etter den nasjonale splittelsen alle snakker om. Den som har ført til at Spania ikke har vunnet et mesterskap siden 1964 og heller ikke vært i en finale siden 1984. Den var ikke helt som vi hadde mistanke om. Litt, bare litt. Men ikke helt. Katalanerne er stolte av landslaget. Ikke helhjertet som i Madrid eller Sevilla – eller Valencia for den del. Men det hjelper at Xavi, Fábregas og Puyol er katalanere. Sett fra den vinkelen er det katalanerne som har gjort Spania gode.

Etter en dag på kryss og tvers i Barcelona slår vi fast følgende:

* Søndag sitter hele Spania foran TV-skjermen – også katalanerne.

* De er stolte av laget sitt, men litt mer stolte av de katalanske spillerne.⁵³

⁵¹ Ibid

⁵² Aftenposten 28. juni 2008, s.70

⁵³ Aftenposten 28. juni 2008, s. 70-71

Aftenpostens utsendte reiser på kryss og tvers av Barcelona, og deler sine observasjoner med avisens lesere. Konklusjonen er altså at splittelsen ikke er så stor som forventet, men like fullt at den er der selv om det påpekes at også katalanerne vil benke seg foran fjernsynet for å se finalen. Artikkelen er imidlertid såpass interessant at jeg vil trekke frem et lengre utdrag.

- Jeg bryr meg ikke om nasjonalitet, så lenge de er spanske og de spiller vakker fotball, sier Javi Sánchez utenfor Nou Camp denne hete Barcelona-ettermiddagen. Han har dobbel grunn til å være skeptisk til det spanske landslaget. Han holder med Barcelona, men kommer fra Bilbao, en by så rotfestet i baskisk separatisme at det får statsminister Zapatero til å skjelve en smule. Samtidig har laget han holder med, tradisjoner så det holder i politiske manifest mot den kastiljanske overmakten. Ikke minst slik den var representert under 39-års Franco-styre.

Det er et fotballteoretisk postulat à la Nils Arne Eggen ute i Fotball-Europa, at Spania ikke gjør det bra fordi Spania rives mellom de forskjellige regionene. Katalaner står mot castiljaner, basker mot alle og andalusier er sammen med de få. I Madrid har de sagt at de beste Barcelona-spillerne ikke gir alt for den røde skjorten, og i Barcelona har de sagt hvorfor skulle vi nå gjøre dét; vi som ble undertrykket av Franco-sentralismen i nesten 40 år.⁵⁴

Javis Sánchez sier altså at han ikke bryr seg om nasjonalitet, men det er likevel begynnelsen på en lang utredning om hvorfor han, både som Barcelona-fan og basker, har en dobbel grunn til å være skeptisk til det spanske landslaget, og den baskiske separatismen fremstilles nærmest som en trussel mot den spanske statsministeren. Baskerne ble ikke mye omtalt i forhold til katalanerne under mesterskapet, men når det skjer så er det altså en nærmest skremmende separatisme som trekkes frem. Aftenposten møter imidlertid motstand i sin leting etter splittelsen, og journalistens sjåfør, Agustín Rodríguez, som er medlem av Barcelona, sier det kanskje aller best:

- For en tullesak du skal lage. Selvfølgelig finnes det nasjonalister. Selvfølgelig finnes det folk som ikke bryr seg om fotball og skal gjøre politikk ut av alt. Fotball er vakkert, og Carles Puyol er den beste, sa Agustín mens han navigerte etter beste evne gjennom asfalthete Barcelona.⁵⁵

Jakten på en skikkelig Catalonia-nasjonalist fortsetter med at journalisten ringer til Esquerra Democratica de Catalunya, 'det venstreorienterte nasjonalistpartiet som nærmest har programfestet løsrivelse og et eget fotballandslag'.⁵⁶ Til slutt treffer han katalaneren José Montserrat som 'har tro på catalanismen. Men ikke nødvendigvis utenfor Spania. - Klart jeg

⁵⁴ Ibid

⁵⁵ Ibid

⁵⁶ Ibid

skal se på kamp søndag. Klart jeg heier på Spania. Så da fant jeg ikke det jeg lette etter likevel.⁵⁷

Artikkelen er illustrerende. Den regionale splittelsen fremheves til stadighet, selv om konklusjonen tidlig i artikkelen sier den var mindre enn ventet. Etter én dags leting fant ikke Aftenpostens utsendte i Barcelona det han 'lette etter', og ser man på det intervjuobjektene sier i den lange artikkelen er det lite som tyder på at splittelsen er så stor som man vil ha det til i sportsjournalistikken. Notisen på samme side som reisebrevet fra Barcelona, der katalanske aviser blir brukt som sannhetsvitne på at det er ondt blod mellom katalanerne og resten av Spania, illustrerer hvordan den regionale splittelsen likevel fremheves selv om det samtidig er stilt spørsmålstegn ved den styrke.

Det moderne Spanias historie, og da spesielt tiden under Franco-regimet, brukes fremdeles som en årsaksforklaring på en dyp og eksisterende splittelse. Som nevnt påpeker Castro-Ramos (2008:707) at forholdet mellom lokale, regionale og nasjonale spanske identiteter ikke trenger å være konfliktfylt, noe intervjuobjektene i den siste artikkelen åpenbart gir uttrykk for. José Montserrat har tro på catalanismen, men heier på Spania.

Fotballjournalistikkens forenkende diskurs og søken etter enkle og overfladiske årsaksforklaringer gjør at det spanske landslagets manglende suksess før EM i 2008 blir fremstilt som et symptom på en mer dyptliggende splittelse i det spanske samfunnet gjennom hele mesterskapet, noe som kan være med på å opprettholde den forenkede diskursen om de spanske regionene i mediene. Og når man er inne på forenklinger: det ble også brukt like enkle årsaksforklaringer da Spania vant mesterskapet.

4.4 Da Spania endelig ble samlet

Mesterskapet endte som kjent godt for det spanske fotballandslaget, men skal man tro VG gjorde EM-seieren noe med hele Spania. 'Her samles en nasjon' lød overskriften i avisens sportsbilag.⁵⁸

'Da katalanske Xavi tredde gjennom til Fernando Torres fra Madrid, skapte de mer enn et fotballmål som avgjorde EM-finalen. For endelig er det spanske landslaget elsket av en hel nasjon, de spanske EM-heltene vant for hele landet' konstaterer VGs journalist.⁵⁹ Uten å referere til noen spesielle kilder konstateres det at seieren har gjort noe med Spania:

⁵⁷ Ibid

⁵⁸ VG Sportbilag 30. Juni 2008, s. 1

⁵⁹ Ibid

Politiske analytikere mener det virker som fotballen samler dette lappeteppet av et land, der interne stridigheter har gjort at det spanske landslaget aldri har fått helt gjennomslag i folket. Nå snakkes det om at dette er den viktigste seieren for Spania i moderne tid. Fotball har alltid vært en politisk faktor i Spania, helt siden General Franco rappet megastjernen Alfredo Di Stefano fra Barcelona til Real Madrid på 1950-tallet. Barcelona har aldri glemt det. Men 33 år etter Francos død har kanskje fotballanslaget bidratt til at gammel uenighet kan legges til side.⁶⁰

At de politiske kommentatorene hvis påstander brukes er totalt anonyme er ett kildemessig problem her, et annet er selvfølgelig påstanden om at EM-seieren samlet Spania. En nasjon har aldri vært en homogen enhet, verken i Spania, i Norge eller noen andre steder. Men forklaringen er kanskje vanskelig å unngå. I årtier og, som vist, under EM i 2008, har interne stridigheter mellom spillere fra forskjellige regioner vært tema i fotballjournalistikken. Hva skal man da skrive når Spania endelig lykkes? Å konstatere at Spania endelig er samlet på grunn av EM-seieren er selvfølgelig like enkelt og overfladisk som å konstatere at den regionale uenigheten tidligere var årsaken til at Spania aldri vant.

Videre er det gjerne stridigheten mellom Catalonia og Madrid som fremheves. Av landets 15 andre autonome regioner er det kun et fåtall som nevnes. De elleve som stort sett startet Spanias kamper i mesterskapet kommer fra seks forskjellige autonome regioner, samt at én av dem opprinnelige kommer fra Brasil. Inkluderer man spillerne på innbytterbenken var ni av landets autonome regioner representert i EM-troppen. Det var flest spillere fra Catalonia (6), Madrid (4) og Andalucía (4).⁶¹ Ser man på hvilke klubber de spanske landslagsspillerne spiller for til daglig kan fokuset på Madrid versus Catalonia også virke merkelig. Lagene som var representert med flest spillere var Valencia og Liverpool, som hadde fire hver i troppen. Barcelona og Villarreal hadde tre spillere hver i troppen, mens Real Madrid og Mallorca hadde to. Arsenal, Sevilla, Getafe, Zaragoza og Betis hadde alle én representant.

Forklaringene på hvorfor Spania vant VM var mange. Den mest interessante av forklaringen kunne man lese i VG to dager etter at mesterskapet var over, og den hadde ingenting med en samling av Spania å gjøre. I artikkelen blir kjente folk fra norsk idrett, som har erfaringer fra Spania, spurt hvorfor landet har vunnet EM og har stjerner i alle de store idrettene. De fleste synspunktene de trekker frem ble sjelden eller aldri brukt av de norske sportsjournalistene.

⁶⁰ Ibid

⁶¹ Se vedlegg for fullstendig spansk spillertropp

Tidligere Sevilla-proff Frode Olsen påpeker blant annet at 'de har mange mennesker å ta av', 'gode klimatiske forhold' og at 'de begynner veldig tidlig med strukturert trening'.⁶²

Idrettsviter Johan Kaggstad påpeker blant annet at man i Spania har 'et hardt matchingsystem' og at man har 'kulturen, folk elsker idrett. Og de vet hva de beste har gjort før dem - derfor går de [sic] å skape flere generasjoner'.⁶³

Håndballspilleren Glenn Solberg, som spilte to sesonger i Barcelona, sier spanjolene er 'lidenskapelige' og 'holdningssterke'. En annen håndballproff, Kristian Kjelling, sier spanjolene er 'veldig vant med disiplin'.⁶⁴

Idrettsfolkets fremstilling av spanjolenes mentalitet og disiplin skiller seg altså kraftig ut fra hvordan Spania ble presentert av norsk presse under EM i 2008. Der stilles det som vist spørsmålstegn ved den mentale styrken, mens stereotypier og enkle forklaringer på "tilstanden" i landet, og hvordan fotballen reflekterer den, frekventerer hyppig i avisenes diskurs om Spania.

⁶² VG Sportbilag, 1. juli 2008, s. 8

⁶³ Ibid

⁶⁴ Ibid

5.0 ANALYSE: TYSKLAND

Da Tyskland arrangerte fotball-VM på hjemmebane i 2006 endte det med bronsemedalje, og unison skryt verden over. ”Nye” Tyskland ble hyllet for sitt underholdende spill, mens det tyske folket fikk skryt for varmen som ble vist.

Mesterskapet sørget for en viss endring i måten det tyske fotballandslaget ble omtalt på. Det gikk fra ”kald og kynisk maskinfotball”, til ”attraktiv og underholdende angrepsfotball”. Det var ikke glemt da fotball-EM i 2008 begynte. Adresseavisens kommentator Kjetil Kroksæter omtalte det ”nye” Tyskland samme dag som mesterskapet ble sparket i gang:

Siste VM var en fornøyelse å følge. Til og med Tyskland var lekne og ristet av seg den seiglivede myten om å spille maskinmessig fotball. Landslagssjef Jurgen Klinsmann fikk all æren, og det var neppe for mye, for at ikke bare tyskerne heiet på vertsnasjonen. Faktisk var angrepslysten og positiviteten i det tyske laget så sterk og virket så smittende på resten av nasjonen, at det gjorde noe med omdømmet til Tyskland over hele verden. Jurgen Klinsmann kan gjerne ta æren for å ha fjernet det siste krigsspøkelset.

Den tyske innenriksministerens evaluering av fotball-VM var preget av positiv vantro: «Vi tyskere har fått et utrolig image utenlands. Det er så godt at det er skremmende. Vår nasjon har aldri opplevd å bli sett på med så positive øyne». Sa Wolfgang Schäuble. Og det måtte altså ett fotball-VM til.⁶⁵

Adresseavisen var imidlertid ikke alene om å omtale det ”nye” Tyskland. I Aftenposten omtaltes ’[...] det tyske laget som sjarmerte på hjemmebane for to år siden’.⁶⁶ VG skriver også transformasjonen i 2006: ’For det hadde skjedd noe med det tyske laget i VM for to år siden. Plutselig var tyskerne morsomme å se på, de vant ved å angripe, det var ikke lenger bare defensiv jerndisiplin. Og slik har det fortsatt etterpå’.⁶⁷ Det siste utsagnet er meget interessant, ettersom det påpekes at det ikke *bare* er defensiv jerndisiplin. Det leksikalske ordvalget antyder altså på at jerndisiplinen kombineres med den offensive fotballen.

Dagbladets Esten O. Sæter kommenterte også den tyske transformasjonen:

Den felles fotballopplevelse danner plattform for en ny, vennligere nasjonalisme. Det startet med at tyskerne i sitt eget VM for to år siden for første gang etter andre verdenskrig igjen turte å feire det å

⁶⁵ Adresseavisen 7. juni 2008 s. 6

⁶⁶ Aftenposten 13. juni 2008 s. 28

⁶⁷ VG Sportbilag 12. juni s. 5

være tysk, og lærte at den gleden og begeistringen i et ellers velfungerende samfunn ikke behøvde å være noe annet enn en stor, samlende opplevelse der og da.⁶⁸

Tyskland har altså, ifølge norske aviser, ikke bare blitt mer underholdende. Det påstås til og med at de ble kvitt krigsspøkelset. Men er det spøkelset så lett å bli kvitt om man ikke underholder like mye i 2008 som i 2006? Som analysen under vil vise er heterotypifikasjonen av Tyskland langt fra ukomplisert.

5.1. Den tyske mentaliteten

Som vist over er det et tydelig positivt bilde som fremstilles av Tyskland i innledningen av mesterskapet. Og det viser seg utover i mesterskapet at det forblir en viss holdningsendring til Tyskland. Det betyr imidlertid ikke at de gamle stereotypiene er borte, men at de lever side om side med det nye bildet av Tyskland – noe eksempelet om den tyske jerndisiplinen over er med på å vise. Maskinmetaforen lever i beste velgående: 'Den tyske lagmaskinen manglet kreativitet og sto i stampe mye av kampen' het det i en NTB-sak som sto på trykk i Adresseavisen allerede dagen etter Tysklands første kamp.⁶⁹

Og det var det første eksempelet av mange:

'[...] i de tyskeste fotballstunder har det jo ofte blitt vel mye maskinell ballbesittelse og kontroll. At ordning muss sein er en tysk greie har ikke vært å ta feil av.'⁷⁰

'Dernest hadde den tyske vinnermaskinen som definert mål og sendte laget tungt og bredt i angrep så fort muligheten bød seg.'⁷¹

'Tyskland hjalp til med å bekrefte stereotypien om det maskinmessige laget som holder hjulet gående og vinner til slutt.'⁷²

'Det skjedde noe med Michael Ballack rundt juletider, og siden den gang har han vært den gamle DDR-maskinen som rister av seg motstandere [...].'⁷³

En kommentar av Adresseavisens Kjetil Kroksæter er talende for fremstillingen av Tyskland i 2008, der det først og fremst er den gamle stereotypien som blir brukt, selv om den blir blandet med det "nye" bildet av Tyskland fra VM i 2006.

⁶⁸ Dagbladet 23. juni s 3

⁶⁹ Adresseavisen 13. juni, s. 2

⁷⁰ Dagbladet 13. juni, s. 26

⁷¹ Dagbladet 20. juni, s. 30-31

⁷² Adresseavisen 20. juni s. 2-3

⁷³ Aftenposten 25. juni s. 39

Så er vi der igjen. Det er noe mistenkelig kjent over utviklingen i dette mesterskapet. Italia karrer seg videre. Og Tyskland. Begge på stigende kurs.

Motstanderen spiller, men tyskerne vinner. En av de eldste og mest hardnakkede fotballmytene bekrefter seg. Tyskerne dyrker sin egenart og sine sterke sider. I går var det dødballene som sendte de portugisiske fotballsjarmørene hjem før tiden.

[...] Tyskland hjalp til med å bekrefte stereotypien om det maskinmessige laget som holder hjulet gående og vinner til slutt. Til tyskernes forsvar skal det sies at den første scoringen var nesten likeså god som det beste Nederland og Russland har forært oss i dette mesterskapet.

Det skal ikke forundre oss om ikke den scoringen har vært tegnet opp på forhånd. Podolski og Schweinsteiger visste akkurat hva de måtte gjøre. Det er her de andre har noe å lære av tyskerne. Når de har bestemt seg, så gjør de jobben skikkelig. Uten slinger i valsen. Det blir litt mindre finesse, men desto mer helhjertet over Tyskland enn det noen av naboene lenger sør og øst driver med.

Portugal, Spania, Nederland og Russland har levert den varen underholdningsindustrien fotball ber om. Tyskerne er slett ikke verst de heller. Bedre enn sitt gamle rykte, men kanskje med litt mindre fremdrift enn i VM for to år siden. Selv etter en vaklende start, skal man ikke avskrive Tyskland. Særlig ikke da!⁷⁴

Kroksæter avslutter altså med at Tyskland er bedre enn sitt gamle rykte, men ikke fullt så bra som i VM på hjemmebane i 2006. Men det er i en liten setning mot slutten av kommentaren. Før det bekreftes både myter og stereotypier. Tyskerne er et maskinmessig lag, de er metodiske, har en plan og de gjør det de har bestemt seg for. Det er det sterke kollektivet som fremheves.

Den tyske stereotypien brukes også for å illustrere mangler eller endringer 2008-utgaven har i forhold til tidligere utgaver. Det ble også illustrert av Dagbladet da Tyskland-trener Joachim Löw ankom for sent til en pressekonferanse: 'Svært utysk ankom Löw 20 minutter for seint [...]'⁷⁵

Etter semifinalen mot Tyrkia så Aftenposten-kommentator Bertil Valderhaug svakheter ved denne tyske utgaven som skiller seg fra "gamle" Tyskland, men selv om han ikke lar seg imponere av alt lever den gamle stereotypien i beste velgående.

Det er først og fremst den offensive slagkraften og den strålende venstresiden som gjør at Tyskland har gått hele veien til finalen. Ellers mangler de mye på å være komplette. Bakover er de uvanlig rufsete til å være tyske.

[...] Midtstopperne Per Mertesacker og Christoph Metzelder er lite spillende, trege, usikre og ikke i nærheten av å være den betongmuren som Tyskland i alle epoker har vært kjent for å ha i midten bak.

⁷⁴ Adresseavisen 20. juni 2008, s. 2-3

⁷⁵ Dagbladet 25. juni 2008, s. 31

[...] For Tyskland har mye å by på: Venstresiden er strålende. Den offensive slagkraften er enorm. Vinnerviljen er typisk tysk.⁷⁶

At Valderhaug bruker ordet 'betongmur' for å beskrive tidligere tyske utgaver kan konnotere typisk tyske stereotypier som industri, maskiner og hardhet, eller eventuelt Berlinmuren (noe jeg kommer tilbake til), og den (stereo)typisk tyske vinnerviljen fremheves som en styrke til tross for at han mener forsvaret er rufsete.

Et annet eksempel etter semifinalen kom fra Dagbladet. Kommentator Morten Pedersen stiller spørsmålsteget ved det "nye" Tyskland etter at de kom seg til finalen. Grunnen til det var at det var Tyrkia som hadde det spillemessige overtaket i semifinalen: 'Da Joachim Löw og Tyskland skulle ta Klinsmanns VM-arv et steg videre, ble semifinalen mot Reserve-Tyrkia nesten for stor for dem. Grunnen til det var nerver og noen balltap vi aldri så den gangen Tyskland hadde 'ordnung muss sein' som formålsparagraf,' skriver Pedersen.⁷⁷ Han stiller spørsmålsteget ved om det "nye" Tyskland egentlig er en forbedret versjon: 'Det er riktig det som har blitt sagt de to siste åra - Tyskland har forandret seg. Men om det er til det bedre gjenstår å se.'⁷⁸ Etter en svak kamp stilles det altså store spørsmålsteget ved om "nye" Tyskland er en forbedret utgave, og det sier kanskje også noe at de stereotypiske tyske trekkene blir sett på som store styrker.

På siden foran Morten Pedersens kommentar står det imidlertid en artikkel som forfekter den gamle stereotypien: '«Fotball er et enkelt spill. 22 mann jager en ball i 90 minutter og så vinner tyskerne til slutt.» Den gamle engelske målhelten Gary Linekers ord er høyst levende',⁷⁹ og 'Da Philipp Lahm [...] dundret inn 3-2 på overtid var det som å se reprise på en film en allerede har sett slutten av hundrevis av ganger',⁸⁰ er stereotypiske beskrivelser av Tyskland.

I en VG-artikkel før finalen mot Spania slås det fast at Spania er i særklasse best spiller for spiller. Likevel fremheves det at Tyskland er favoritter dersom Michael Ballack spiller. Det er den tyske enheten som fremheves, selv om det er tydelig at de, ironisk nok, er nødt til å ha enkeltspilleren Ballack for å lykkes:

Spiller for spiller er det ikke tvil foran kveldens finale: Spania er i særklasse best. Men Tyskland er knepen favoritt – hvis Michael Ballack spiller. Få, om noen, nasjon har opp gjennom fotballhistorien

⁷⁶ Aftenposten 27. juni 2008, s. 26

⁷⁷ Dagbladet 26. juni 2008, s. 32

⁷⁸ Ibid

⁷⁹ Dagbladet 26. juni 2008, s. 31

⁸⁰ Ibid

bygd opp sterkere enheter enn tyskerne, en kultur som ikke kan undervurderes. Da er det egentlig uinteressant at Tyskland ikke skaper lag man blir veldig glad i. Det er i det hele tatt få som elsker et *lag* – folk blir betatt av enkeltspillere, artister, hælspark. De er sjelden tyske. [...]

Men dette blir nødvendigvis ikke noen tysk forsvarskamp. Joachim Löw vil ha laget sitt fram, fort. Han har imponerende offensive krefter i Ballack, Schweinsteiger, Podolski og Klose. Löw var sterkt delaktig da tyskerne, nesten for første gang, fikk fans utenfor eget land, i 2006. Det var rett og slett morsomt å se Tyskland i forrige VM. I EM har laget vært mer variabelt, men merk: Tyskland har likevel scoret 10 mål, mot Spanias 11. Den tyske finalerutinen i store mesterskap skal heller ikke kimses av som en faktor. Spania har vært der to ganger: 1964-EM og 1984-EM. Men Tyskland/Vest-Tyskland i moderne tid har en historikk så skremmende sterk at den knapt er til å tro: Nasjonen har vært i EM- eller VM-finale i 1972, 1974, 1976, 1980, 1982, 1986, 1990, 1992, 1996 og 2002. De tyske spillerne er vokst opp med finaler som en del av hverdagen. I Spania er det unntakstilstand i dag. Hvordan påvirker det spillerne?⁸¹

Den gamle og den nye tyske stereotypien brukes side om side og skaper et til tider forvirrende og mangfoldig bilde av tyskernes mentalitet i avisenes diskurs. Det varierer fra kamp til kamp, avis til avis og kommentator til kommentator. Men i sentrum for det hele finnes omtrent hele veien den gamle stereotypien, med tysk disiplin, hardhet og organisasjon, som et målpunkt for prestasjonen til 2008-utgaven av det tyske landslaget, selv om det kan være både med et positivt eller negativt fortegn. Artikkelen som det er gjengitt en stor del av over er intet unntak i så måte. Her blandes den gamle stereotypien, men det understrekes samtidig at Tyskland underholdt i 2006, og at de har scoret nesten like mye som Spania i 2008 selv om laget har vært mer variabelt enn 2006-utgaven. Men selv om det er noe nytt over Tyskland, så er det de gamle stereotypiene som brukes som ”bevis” på at de kan vinne: det er lagmoralen og historien som taler for Tyskland.

En kommentar fra Adresseavisens Kjetil Kroksæter før finalen mellom Spania og Tyskland summerer på mange måter opp det ”nye” bildet av Tyskland. Et lengre utdrag er med på å illustrere:

Det tyske panserfotballen er på vikende front, slik fatalismen er i Spania. I morgen kan vi bli vitne til et fotballhistorisk vendepunkt.

Hva er det egentlig som gjør at tyskerne i år spilte sin 18 semifinale i EM og VM, mens Spania, som målt etter alle andre målestokker, er en større fotballnasjon?

Slikt må ha mye med den tyske mentaliteten å gjøre. Og litt med den spanske.

I nesten hver turnering marsjerer tyskerne til semifinale eller finale. De spiller sjelden, for ikke å si aldri, den beste fotballen. Men de hangler gjennom gruppespillet og blir en enda hardere nøtt når lagene

⁸¹ VG Sportbilag 29. juni 2008, s. 4

kommer til cupspillet. Bare spør tyrkerne i dette mesterskapet. Det var vel bare i kampen mot Portugal at tyskerne lignet på en EM-vinner.

Den franske historikeren Jaques Le Goff har hevdet at: «Mentalitet er det som endres [sic] seg langsamst». Tysk, og spansk, fotballhistorie er en bekreftelse på Le Goffs påstand.

Ofte hevdes det – med rette – at sport er karakterdannende, men det kan tenkes at idretten er det som avslører en gitt karakterstyrke.

Tysk landslagsfotball handler om en karakter og en vinnermentalitet man bare må bøye hodet for. Det er noe til og med kjepphøye engelskmenn med overdreven tro på sine egne har måttet innse.

Når tyskerne kommer på banen, så er det med en usvikelig tro på at de kan vinne. Selv når ferdighetene svikter dem og det ser ganske stygt ut, så beholder de troen. Som mot Tyrkia.

Når andre har en dårlig dag, kaster spillerne inn håndkleet. Når tyskerne ikke treffer med formen, så biter de bare tennene enda hardere sammen og tviholder på overbevisningen om at de skal lykkes til slutt.

Motstanderen spiller best, men Tyskland vinner til slutt, er en av fotballens store klisjeer. Mon tro om det ikke ligger mye bak den myten som er verdt et forskningsprosjekt? Noen fenomener gjentar seg så ofte at de ikke kan være tilfeldige.

Tyskerne gjør ikke spillet vanskeligere enn det er. Det har de ikke spillere til. De gjør ting enkelt, med trygghet i en stram organisering. Av og til fortoner Tysklands fotball seg kjedelig og uinspirert.

Resultatet blir en viljens triumf.

Tyskland kom til dette mesterskapet med en 90-siders plan som alle måtte kjenne. Altså en grundighet som går utenpå alle konkurrentene. Fysisk er tyskerne alltid perfekt forberedt. På banen gjelder «ordning muss sein». Taktikken er planlagt i detalj. Alle kjenner sin plass og oppgave.

Kanskje er mentaliteten gradvis i ferd med å endre seg, for Gary Linekers u dødelige sitat er ikke like gyldig lenger: «Fotball er en kamp med 11 mot 11, og til slutt vinner Tyskland». Det er faktisk 12 år siden det tyske Nationalelf har vunnet noe. Tyskerne når alltid langt, men det er ikke lenger like sikkert at de vinner til slutt.

Pansermannskapet er ikke like uslåelig. Samtidig er de i ferd med å kvitte seg med stemplet som maskinlaget. Tysk fotball fikk en mer menneskelig identitet under VM for to år siden.⁸²

At det i utdraget over spilles på 'viljens triumf', som kan konnotere Leni Riefenstahls berømte propagandafilm med samme navn, vil jeg komme tilbake til. Poenget her er at den siste setningen drar frem essensen i fremstillingen av Tyskland: Tysk fotball fikk faktisk en mer menneskelig identitet under VM i 2006, men som datamaterialet har vist så er de ikke kvitt maskinstempelet av den grunn. Det er fremdeles det som danner grunnlaget for den tyske stereotypien, og Kroksæter spør om ikke det er verdt å forske på myten om den tyske vinnermentaliteten. Det han insinuerer er imidlertid at det ikke er en myte, at det ikke kan være tilfeldig at Tyskland har lyktes så ofte. Og akkurat dét går igjen i kommentaren når han

⁸² Adresseavisen 28. juni 2008, s. 6-7

opsummerer tyskernes omfattende taktiske plan og den perfekt forberedte fysikken. Kroksæter stiller imidlertid også spørsmålstejn: Han påpeker at det er 12 år siden Tyskland har vunnet noe, og at 'det er ikke lenger like sikkert at de vinner til slutt'. At det fremkommer en stereotypisk diskurs om Tyskland i norske aviser under fotball-EM 2008 er det imidlertid liten tvil om.

5.2 Case: VG kommenterer Tyskland

En analyse av Truls Dæhli sine kommentarer om Tyskland i VG under mesterskapet er med på å understreke funnene over. Dæhli skrev flere kommentarer om Tyskland under fotball-EM, og når jeg tar for meg avisens dekning av Tyskland er det fem kommentarer av ham som blir brukt. Én skrevet etter tapet mot Kroatia i gruppespillet, én etter seieren mot Østerrike i gruppespillet, én etter seieren mot Portugal i kvartfinalen, én etter seieren mot Tyrkia i semifinalen og én etter tapet mot Spania i finalen.

5.2.1 Sure tyskere vinner ikke

Dæhli stilte spørsmålstejn ved det tyske laget etter at de tapte mot Kroatia i andre gruppespillkamp. Måten han gjorde det på er interessant, for Dæhli trekker først frem den nye utgaven av Tyskland, som imponerte i VM i 2006. Der påpeker han at Jürgen Klinsmann faktisk endret tyskernes mentalitet.

Akkurat da Tyskland så ut som en av EMs største favoritter, kom kampen som sår tvil om substansen i den nye tyske landslagsoptimismen. For tyskerne gikk sure. Og sure tyskere vinner ikke. Entusiasme, spilleglede, løpskapasitet, variasjon og angrepslyst. Det var noen av stikkordene for Tyskland under VM på hjemmebane for to år siden. Den forrige landslagssjefen Jürgen Klinsmann hadde ikke bare funnet frem til nye spillere og bygget et nytt lag. Han hadde også endret mentaliteten. En tungsinndig lagmaskin ble forvandlet til et sprudlende og positivt fotballag. Og det nye Tyskland tok publikum med storm.⁸³

Dæhli bruker maskinmetaforen som en negativ kontrast til 2006-utgaven av det "nye" positive Tyskland, men han mener imidlertid at alle disse endringene var borte da Tyskland tapte for Kroatia.

Mot Kroatia i går var alt dette borte. Hvorfor? Det er sikkert flere svar, men det var lett å se at kjemien i dette tyske laget ikke var god. Samarbeidet mellom Michael Ballack og Torsten Frings fungerte ikke, og

⁸³ VG Sportbilag 13. juni 2008, s. 1

Frings / Ballack er det tyske landslagets hjerte og hjerne. Helt på topp var det enda verre, for spissparet Miroslav Klose / Mario Gomez fremsto som en vedvarende misforståelse, og kroppsspråk og ansiktsuttrykk over hele banen fortalte ganske fort at dette var et tysk lag i ubalanse.⁸⁴

Dæhli mener å se at tyskerne mangler kjemi og at laget er i ubalanse. Det stemmer for det første dårlig overens med Tyskland fra 2006, men også med den gamle tyske stereotypien. Men så kom også kommentaren etter et tysk tap tidlig i mesterskapet, og da passet heller ikke stereotypiene inn. Både den gamle og den nye fremstillingen av Tyskland holdes imidlertid i hevd ved at Dæhli i kommentaren trekker frem laget fra 2006 og den gamle tungsindige lagmaskinen.

5.2.2 Og alt var plutselig som før

Tyskland var nødt til å slå vertsnaasjonen Østerrike i siste gruppespillkamp for å være helt sikre på å gå videre, og et Michael Ballack-mål etter 49 minutter sikret avansement og tysk 1-0-seier. Det imponerte ikke Dæhli, som brukte to av de mest kjente fra henholdsvis tysk politikk og tysk fotball for å understreke hvor langt ute å kjøre Tyskland var mot sitt naboland.

Forbundskansler Angela Merkel begynte å vri seg litt urolig i VIP-setet, Kaiser Franz Beckenbauer smilte stadig mer anstrengt, og det var lett å forstå hvorfor. For nede på banen ble forskjellen mellom storebror Tyskland og lillebror Østerrike stadig mindre. Så skjøt Michael Ballack. Og alt var plutselig som før.

[...] Lahms raid og Ballacks kanon var nok til å gi Tyskland den kvartfinalen de trengte, men det var ikke nok til å overbevise oss om slagkraften i dette tyske laget. For dette var mesterskapets svakeste kamp, og Tyskland virket nesten ubegripelig tafatte og statiske i lange perioder.

[...] Samtidig vil det være passe historieløst å avskrive denne tyske utgaven også, for Tyskland har gått til finaler med tilsynelatende ganske uspenninge lag før, og den tyske evnen til å vokse i turneringer er ingen myte. Den er godt dokumentert. Og Portugal kan komme til å merke det.⁸⁵

Etter seieren over Østerrike er Dæhli fremdeles ikke overbevist, men påpeker at Tyskland har nådd finaler med 'tilsynelatende ganske uspenninge lag før', før han trekker frem tyskernes evne til å vokse i turneringer. At alt plutselig 'var som før' da Tyskland scoret spiller også på stereotypien om Tysklands evne til å avgjøre tette kamper til sin fordel. Det er ingen tvil om

⁸⁴ Ibid

⁸⁵ VG Sportbilag 17. juni 2008, s. 1

at den gamle stereotypien ligger og lurar i bakgrunnen – spesielt når Tyskland vinner uten å overbevise med offensiv og god fotball.

5.2.3 Et faktum fotballhistorien forteller alt om

Dæhli fikk for så vidt rett i sin kommentar etter Østerrike-kampen. Tyskland vokste, og Portugal fikk merke det i kvartfinalen. Ifølge Dæhli var det 'noe drastiske grep'⁸⁶ som førte til suksessen:

Joachim Löw forlot 4-4-2 systemet, som han har sverget til under hele sin landslagstid, og gikk over til 4-2-3-1. Det var en sjanse å ta på vei inn i en kvartfinale, men Löw hadde gode grunner. Håpet var å få Michael Ballack lenger fram i banen og oftere inn i boksen, å gi Miroslav Klose bedre støtte, og alt sammen uten at Tyskland mistet bredde i spillet.⁸⁷

Det taktiske grepet roses av VG-kommentatoren, men han er heller ikke fremmed for å understreke den sterke mentaliteten til tyskerne som en viktig suksessfaktor:

Tysklands evne til vokse i turneringer er et faktum som fotballhistorien forteller alt om. Nå er tyskerne der igjen. Middelmådigheten fra gruppespillet er historie, det bunnsolide er tilbake, og en ny formasjon løste hele floken.

[...] Der Kaiser Franz Beckenbauer, stadig Tysklands viktigste fotballstemme, holdt ingenting tilbake da han roste den nye tyske formasjonen. Han så et lag som kan vinne EM. Det er ikke vanskelig å være enig, for det forteller mye om den tyske mentaliteten at de spiller sin suverent beste kamp i EM i den første finalekampen mot Portugal, og da er det ingenting å lure på lenger: Tyskland er i posisjon til å gjenvinne fotballtronen.⁸⁸

Her er den tyske mentaliteten tilbake i sitt gamle spor. Dæhli mener det sier mye om mentaliteten at de spilte sin suverent beste EM-kamp i kvartfinalen mot Portugal, og han bruker denne gangen 'Tysklands viktigste fotballstemme' Franz Beckenbauer som sannhetsvitne.

Et annet poeng i kommentaren kommer når Tysklands 3-1-scoring omtales. Målet var kontroversielt, og det Dæhli skriver sier kanskje en del om Tysklands ståsted som et sentrumsland i det stereotypiske verdensbildet.

Så kan vi naturligvis snakke lenge om det Ballack gjør før han header inn 3-1 til Tyskland. Det er ingen tvil om at han dytter, men det er kan hende litt tvil om hvor mye og hvor hardt han dytter, og kanskje er

⁸⁶ VG Sportbilag 20. juni 2008, s. 2

⁸⁷ Ibid

⁸⁸ Ibid

det denne lille tvilen som gjør at Ballack og Tyskland slipper unna. Jeg vet ikke, for jeg vet ikke hva den svenske dommeren så eller ikke så, men jeg kan forstå Luiz Felipe Scolari's fortvilelse. Scoringen var kontroversiell.⁸⁹

At tyske Michael Ballack dytter en motspiller før han scorer det avgjørende målet møtes altså ikke med moralsk forferdelse, eller fordømmelse, slik man så ofte ser i omtalen av usportslige handlinger fra land som havner innunder den sørlige stereotypien. Men det er kanskje nettopp fordi Ballack er tysk at det ikke gjøres et stort poeng utav det. Det handler ikke om hva han gjorde, men hva dommeren så eller ikke så.

5.2.4 En tysk marerittkamp

I semifinalen mot Tyrkia fikk tyskerne uventet sterk motstand. Tyrkerne overrasket mange ved å ta seg helt til semifinalen, og måten de kom seg ditt på var nesten utrolig. Etter tap i åpningskampen sikret de seier på overtid i sin andre kamp. Men de så ut til å ryke ut av gruppespillet i den tredje gruppespillkampen. Tsjekkia ledet helt til sluttminuttene, men scoringer etter 87 og 89 minutter sørget for 3-2-seier og tyrkisk avansement. Og i kvartfinalen ble det enda mer dramatisk. Etter 0-0 i ordinær tid mot Kroatia (som vant Tysklands gruppe i innledningen) ble det ekstraomgang. Ett minutt før slutt i andre omgang ekstraomgang tok imidlertid kroatene ledelsen, og så ut til å ha booket en plass i semifinalen. Men Tyrkia scoret to minutter på overtid i den andre ekstraomgangen, og sikret en straffekonkurranse som de selv vant. Derfor konkluderte Dæhli etter semifinalen at Tyskland slo Tyrkia på typisk tyrkisk vis. Grunnen til det var at det der var Tyskland som scoret i kampens siste minutt, og dermed sikret finaleplassen:

Tyskland vant finaleplassen som var reservert for dem, men de vant den ikke på tysk vis, snarere på typisk tyrkisk vis i kampens sluttsekunder. Og den tyske lagkapteinen Michael Ballack sa det som sant var: - Tyrkerne var gode. Men vi vant.

[...] For lenge var dette en tysk marerittkamp, preget av angst og nerver og dårlig kommunikasjon, hele tiden mens tyrkerne spilte smart og grep de åpningene som kom.⁹⁰

Angst, nerver og dårlig kommunikasjon stemmer dårlig overrens med det stereotypiske bildet av de tyske spillerne, men forvirrende nok følger Dæhli imidlertid opp med å understreke at det likevel er typisk tysk å ha nådd finalen, til tross for at han understreker at tyskerne har mye å gå på:

⁸⁹ Ibid

⁹⁰ VG Sportbilag 26. juni 2008, s. 5

[...] Dermed er Tyskland i posisjon til å ta tilbake fotballtronen i Europa, og typisk nok uten å ha imponert veldig. Strengt tatt har tyskerne bare vært virkelig gode i en av fem kamper, mot Portugal i kvartfinalen, og det pleier å være et godt utgangspunkt for å prestere i finalen. For målt etter semifinalen mot Tyrkia har dette tyske laget mye å gå. Når Michael Ballack underpresterer og faller helt igjennom, og tyskerne likevel vinner, er forbedringspotensialet betydelig.⁹¹

Selv om de altså vant på 'typisk tyrkisk vis' så kom Tyskland til finalen 'typisk nok uten å ha imponert veldig'. Den stereotypiske tyske myten forsterkes også ved at det understrekes at det er et godt utgangspunkt for finalen at tyskerne bare har imponert i en av fem kamper.

5.2.5 Tyskland, giganten

Etter finalen var det naturlig nok vinneren Spania som ble mest omtalt i Dæhlis kommentar, men han drar likevel frem den tyske historien som et bevis på hvilken bragd Spania gjorde.

Når motstanderen samtidig er Tyskland, giganten som har spilt i seks av 13 EM-finaler, og vunnet tre av dem, blir det ingen liten triumf. For Spanias landslagshistorie kan ikke måle seg, den tyske er ganske enkelt enorm i forhold, og derfor var dette enda en barriere som spanjolene måtte bryte.

Når de endelig klarer det, sender det et fint signal. For Spania representerer etter mitt syn det motsatte av kynisme. Og fotballen trenger et slikt forbilde.⁹²

Det som er litt vanskelig å fastslå her er om han mener det er tyskerne som representerer kynisme. Som leser er det mulig å trekke den slutningen, men ikke nødvendigvis. Uansett, Dæhlis kommentarer gjennom mesterskapet spiller i stor grad på den "vanlige" tyske stereotypen, men det er en undertone av usikkerhet – spesielt dersom Tyskland ikke spilte helt etter forventningene.

Slik den tyske stereotypen og mentaliteten fremstår i Dæhlis kommentarer er den mer flytende enn før. Det er rett og slett ikke like enkelt å plassere Tyskland. Stereotypene er imidlertid aldri spesielt langt unna, enten som en motsats eller som en egenskap. Det er nærliggende å tro at Tyskland må spille offensiv og god fotball i ganske mange mesterskap dersom de gamle flosklene skal forsvinne fra mediediskursen.

⁹¹ Ibid

⁹² VG Sportbilag 30. juni 2008, s. 4

5.3 Tyskland og krigsmetaforene: En viljens triumf for herrefolket

Som nevnt i innledningen av denne analysedelen skrev Adresseavisens Kjetil Kroksæter at 'Jurgen Klinsmann kan gjerne ta æren for å ha fjernet det siste krigsspøkelset'.⁹³ Men har egentlig spøkelset forsvunnet? Nei, så absolutt ikke. Men det er kanskje mest av alt i Kroksæters egne kommentarer krigsmetaforene flyter i omtalen av Tyskland: 'Tyskland marsjerer i takt til finalen [...]',⁹⁴ 'Herrefolkets hovmod sto for falle [sic] en god stund',⁹⁵ og 'Det [sic] tyske panserfotballen er på vikende front [...]'.⁹⁶ 'Resultatet blir en viljens triumf' heter det også i den sistnevnte kommentaren.⁹⁷ Kommentarens tittel er for øvrig 'Viljens makt mot fatalismen'.⁹⁸

Kroksæter omtaler dem som det tyske "herrefolket", noe som spiller på en del av den nasjonalsosialistiske ideologien i Hitler-Tyskland. Hitler så som kjent slaviske og romanske befolkninger som underlegne den germanske og bruken av ordet vekker klare konnotasjoner til andre verdenskrig.

I kommentaren der Adresseavisen-kommentatoren skriver om 'viljens triumf' kan dette konnotere Leni Riefenstahls berømte dokumentar- og propagandafilm *Viljens triumf* fra 1935. Filmen skildrer det tyske nazistpartiets partidager i Nürnberg i 1934, og filmen er en storslått hyllest til partifører Adolf Hitler. Hitler ønsket å demonstrere sin kontroll over en stor, mektig og forent folkemasse, og ga Riefenstahl enorme ressurser. Med hjelp av 16 kamerateam lagde hun en imponerende to timer lang hyllest til den nazistiske ideologien, og hun viste også en nervøs verden Tysklands militære styrke (Bordwell og Thompson 2003: 273).

Men det er ikke bare i Kroksæters kommentarer krigsmetaforene dukker opp. 'De har hærfører Mickael [sic] Ballack [...]' heter det i en kommentar fra Adresseavisens sportsredaktør Sondre M. Knutsen.⁹⁹ I en VG-artikkel omtales sjefen på den tyske midtbanen i samme ordelag: '[...] Tysklands hærfører mener at Portugal er kvartfinalefavoritt'.¹⁰⁰

I Dagbladet er det derimot Ballacks midtbanekollega Torsten Frings som fremkaller krigsmetaforene: 'Deco mot Ballack – Ballack mot Deco. Portugiseren med sine to lettbeinte, faste og pasningssikre medartister Petit og Moutinho rundt seg – tyskeren uten sin

⁹³ Adresseavisen 7. juni 2008, s. 6

⁹⁴ Adresseavisen 25. juni 2008, s. 2-3

⁹⁵ Adresseavisen 26. juni 2008 s. 2

⁹⁶ Adresseavisen 28. juni 2008 s. 6-7

⁹⁷ Ibid

⁹⁸ Ibid

⁹⁹ Adresseavisen 9. juni 2008 s. 6

¹⁰⁰ VG Sportbilag 17. juni 2008 s. 2

faste soldat og frontkjemper, Torsten Frings.¹⁰¹

Det er med andre ord en rekke leksikalske ordvalg som vekker sterke konnotasjoner til andre verdenskrig som brukes når Tyskland omtales, blant annet 'hærfører', 'soldat' og ikke minst 'frontkjemper'. Uttrykket frontkjemper ble brukt i Tyskland om tyske soldater (Frontkämpfer) som kjempet ved fronten i første verdenskrig. I Norge har det primært blitt brukt om nordmenn som under andre verdenskrig vervet seg i Waffen-SS for å slåss mot russerne. Og der tyske Frings kalles 'frontkjemper' er det en stor kontrast til de portugisiske midtbanespillerne, som beskrives som 'artister'. Den sørlige stereotypien er altså med på å skape kontrast til den tyske, og 'artist' brukes sjelden eller aldri om tyskerne.

Dagbladet-kommentator Bertil Valderhaug beskriver, som tidligere nevnt, et vaklende tysk forsvar slik: 'Midtstopperne Per Mertesacker og Christoph Metzelder er lite spillende, trege, usikre og ikke i nærheten av å være den betongmuren som Tyskland i alle epoker har vært kjent for å ha i midten bak'.¹⁰² Ikke bare har tyskerne pleid å mure igjen forsvaret, men de har pleid å ha en "betongmur". Det kan vekke konnotasjoner til det store symbolet på skillet mellom Øst- og Vest-Tyskland etter andre verdenskrig: Berlinmuren. Den ble revet i november 1989, og året etter ble Tyskland atter en gang samlet. Men naturligvis kan det også konnotere industri, maskiner og hardhet.

Krigsspøkelset var altså ikke noe Tyskland ble kvitt under fotball-EM i 2008. Til tross for at slike referanser ikke fremkommer i den tyske autotypifikasjonen, så brukes det, som vist, en rekke beskrivelser som vekker konnotasjoner til Tysklands nasjonalsosialistiske og krigerske fortid i de norske avisenes diskurs.

5.4 Hvor sterkt står "nye" Tyskland?

Det hadde vært enkelt å bare konkludere med at den tyske stereotypien er forholdsvis uendret. På sett og vis er den jo det, men den har også blitt langt mer komplisert etter fotball-VM i 2006 (og EM i 2008). Det bar også både artikler og kommentarer i norsk trykkepresse preg av under EM i 2008, for med det forrige mesterskapet friskt i minne var det ikke like enkelt å plassere Tyskland i samme bås som før, selv om tyskernes mentale styrke fremdeles (oftest) fremstilles som den store styrken. Det er ingen tvil om at den tyske stereotypien blir vedlikeholdt, og at den er klar til å bli dratt frem ved passende anledninger (eller som bevis på at noe har endret seg dersom Tyskland skuffer). Bruken av krigsmetaforer er også et tegn på

¹⁰¹ Dagbladet 20. juni 2008 s. 30-31

¹⁰² Aftenposten 27. juni 2008, s. 26

at sportsjournalistene ikke er klare til å legge det gamle bildet av Tyskland bak seg. Den norske heterotypifikasjonen av tysk fotball bygger altså i stor grad på myter og stereotypier.

Det må imidlertid understrekes at det har skjedd en viss endring: 2006- og til en viss grad 2008-utgaven til Tyskland er ikke bare ”kjedelige maskiner”, men får ofte ros for å ha tatt en ny offensiv retning. Spørsmålet er hvilken retning fremstillingen av Tyskland vil ta etter VM i Sør-Afrika i 2010, når VM-suksessen fra 2006 har blitt et fjernere minne. Ettersom mesterskapet i skrivende stund er ferdigspilt er det mulig å komme med noen tanker.

Også i Sør-Afrika kom Tyskland langt, og vant bronsefinalen etter å ha blitt slått av VM-vinner Spania i semifinalen. Tyskland overbeviste nok en gang med god, offensiv fotball og kanskje har den tyske stereotypien tatt et nytt steg i positiv retning. Dette er selvsagt bare en liten spekulasjon noen måneder etter at mesterskapet er over, men jeg kan i alle fall slå fast at Tyskland heller ikke i 2010 slapp unna verdenskrigsmetaforene; i stedet har de blitt tatt i bruk som en beskrivelse på den tyske angrepsfotballen(!). Dagbladet.no forklarer i artikkelen ’Dette er «Blitz Fussball»!’: ’Etter scoringen fortsatte Tyskland å angripe i lyntempo - «Blitz Fussball». Hver overgangsmulighet ble utnyttet gjennom hele kampen, med friske unge bein’,¹⁰³ og ’Derfra og inn var Argentina sjanseløse og Tyskland blitzet seg gjennom det argentinske forsvaret gang på gang.’¹⁰⁴ At angrepsmåten til Tyskland kalles blitz-fotball konnoterer naturligvis de tyske blitzangrepene – bombingene – av London og andre engelske byer under andre verdenskrig.

¹⁰³ Dagbladet.no: Dette er «Blitz Fussball»!, Publisert lør 03.07.2010 kl. 17:48, sist oppdatert lør 03.07.2010 kl. 18:50.

¹⁰⁴ Ibid

6.0 KONKLUDERENDE BEMERKNINGER

Selv om måten lagene omtales på kan sies å være i konstant endring, så ligger alltid de gamle stereotypiene på lur. Slik sett blir stereotypiene mest av alt et referansepunkt som prestasjonene måles etter når ulike nasjoner blir omtalt. Under fotball-EM 2008 var det i stor grad snakk om en konvensjonell diskurs som kan være med på å bidra til å reprodusere og vedlikeholde eksisterende og veletablerte stereotyper og myter i heterotypifikasjonen av Spania og Tyskland.

Tyskland blir omtalt som forandret etter VM i 2006, og da brukes maskinbegrepet flittig som en motvekt til det nye. Men fremdeles er det snakk om et lagmaskineri når Tyskland vinner tette kamper, eller drar i land en skikkelig sliteseier. Og fremdeles dukker det opp krigsmetaforer. Spanjolenes mentale styrke blir betvilt gjentatte ganger, og forenklete konklusjoner om regionale problemer, som riktignok ser ut til å være i bedring, kulminerer med at Spania til slutt blir ”samlet”. Det som kunne blitt en kreativ og nyskapende diskurs om begge land klapper på en måte sammen fordi den nye diskursen hele tiden går hånd i hånd med den konvensjonelle diskursen.

Selv om krigsmetaforene fremdeles hefter ved Tyskland, så er det ingen tvil om at det er tyskerne som, geopolitisk sett, står nærmest Norge. Mentaliteten, organiseringen og disiplinen blir sett på som store styrker, mens den spanske mentaliteten er langt mer skjør. Det er likevel ikke tvil om at spanjolene også spiller en fotball som beundres når de lykkes, men her lurer den sørlige stereotypiens negative bakside hele tiden i bakgrunnen.

Den norske heterotypifikasjonen av Spania, slik den fremkommer i de analyserte avisenes diskurser, skiller seg fra den spanske autotypifikasjonen på flere måter. Den regionale splittelse fremkommer på en annen måte i Norge: det fremkommer ikke regionale stereotyper i den norske diskursen, og den er lite nyansert. Det fastlås enkelt og greit at regionale spenninger har vært et stort problem for Spania (selv om det har bedret seg). Man kan si at den norske diskursen er langt mer konfliktorientert. Som i britisk presse fremkommer den påstått skjøre mentaliteten og den sørlige stereotypien også i den norske avisdiskursen. Selv om det finnes en del likheter i den spanske autotypifikasjonen og den norske heterotypifikasjonen vektes de negative kvalitetene sterkere i den norske avisdiskursen.

I den tyske heterotypifikasjonen, slik den fremkommer i de analyserte avisenes diskurser, finnes en rekke trekk som man også kan finne i den tyske autotypifikasjonen. Stå-

på-viljen og disiplinen er viktig også innad i Tyskland, men maskinmetaforen lever også vel i Norge og verdenskrigskonnotasjonene skiller norsk og europeisk presse fra den tyske.

Bakgrunnskapittelet tatt i betraktning er det er rimelig å anta at diskursen i de norske avisene er en del av en større nordeuropeisk (stereotypisk og mytisk) diskurs, basert på veletablerte oppfatninger av Spania og Tyskland som synes særdeles vanskelig å rokke ved.

Et problem når fotballjournalister karakteriserer folkeslag er at man gjerne sier derfor, men aldri spør hvorfor. De overfladiske og stereotypiske karakteristikkene som serveres i diskursene er for det første en homogenisering av heterogene spillergrupper og for den andre en homogenisering av heterogene folkegrupper. Det kan virke som om stereotypiene er en slags normaltilstand, og at prestasjonene omtales ut fra denne tilstanden. Enten lever man opp til egen stereotypi, ellers så over- eller underpresterer man.

At stereotypiene fremkommer i alle avisene som har blitt analysert er hevet over enhver tvil. Norske sportsjournalister reproducerer myter og stereotypier på løpende bånd i sine diskurser, og dersom de ikke passer inn på den landslagsårgangen som deltar i mesterskapet, så reproduseres de gjerne som en kontrast når man forklarer hva som er annerledes denne gangen. Slik lever stereotypiene videre.

Et nyere eksempel på dette kom under fotball-VM i 2010. Da Tyskland slo Australia 4-0 i sin første kamp i mesterskapet fastslo Dagbladet.no i tittelen: ”Den tyske maskinfotballen er død”.¹⁰⁵ Videre forklarte journalisten: ”Betegnelsen «maskinfotball» har hengt ved Tyskland i en årrekke og er ikke utpreget positivt ment. Mot Australia i kveld ga de et nytt eksempel på at stempelet muligens er modent for skraphaugen.”¹⁰⁶ Den siste illustrasjonen viser at maskinstempelet ikke er begravd. ”Nye” Tyskland har blitt hyllet i tre mesterskap på rad, og også i eksempelet over heter det at maskinstempelet *muligens* er modent for skraphaugen. Slik impliserer leksikalske ordvalgte at det maskinstempelet fremdeles kan leve, og som vist over ble også «Blitz Fussball» en del av det tyske angrepsrepertoaret i 2010.

Når det gjelder hvilke aviser som brukte den aller sterkeste retorikken i sine stereotypiske fremstillinger under fotball-EM 2008, så kan det vel sies at VG og Adresseavisen skilte seg negativt ut i både grad og frekvens, men hovedgrunnen til det er å finne i kommentarene.

¹⁰⁵ Dagbladet.no: ”Den tyske maskinfotballen er død”, Publisert søn 13.06.2010 kl. 22:27, sist oppdatert søn 13.06.2010 kl. 23:24)

¹⁰⁶ Ibid

Det er nemlig liten tvil om at den mest ekstreme stereotypbruken fremkommer i kommentarene. Aftenpostens Bertil Valderhaug og Dagbladets Morten Pedersen er imidlertid langt mer nedtonet enn VGs Truls Dæhli og Adresseavisens Kjetil Kroksæter, og den aller kraftigste stereotypbruken var å finne hos Kroksæter.

Det problematiske ved at de drøyeste fremstillingene er å finne i kommentarene er at de ikke utgir seg for å være nøytrale fremstillinger av det som har skjedd. Kommentaren er en sjanger der sportsjournalistene presenterer sine egne subjektive meninger, så når de i stedet for dyptpløyende analyser serverer vedtatte stereotypiske ”sannheter” er de med på å opprettholde status quo i det stereotypiske verdensbildet og på å servere de norske leserne homogene og sterkt forenklete bilder av andre folk og nasjoner.

At utsagnene som er sterkest farget av stereotyper fremkommer nettopp i kommentarene tyder kanskje også på hvor sterkt forankret de er i folks oppfatninger om ulike land, men forskjellene mellom utstrekningen av stereotypibruk hos de fire avisenes kommentatorer viser også hvor individuelt det er, og er en sterk påminnelse om hver enkelt sportsjournalists ansvar i forhold til hvordan man fremstiller andre nasjoner og andre folkeslag.

Å endre stereotypbruken i avisenes diskurser er utvilsomt en meget tidkrevende prosess, så til fremtidige medievitere: Hvordan fremstilles Spania og Tyskland i EM i 2016? Eller i VM i 2030?

Litteratur:

Alabarces, Pablo, Tomlinson, Alan og Young, Christopher (2001): "Argentina versus England at the France '98 World Cup: narratives of nation and the mythologizing of the popular", *Media, Culture & Society* vol. 23, no 5, side 547-566

Barthes, Roland ([1957] 1999): *Mytologier*. Oslo: Gyldendal

Blain, Neil, Raymond Boyle og Hugh O'Donnell (1993): *Sport and national identity in the European media*. Leicester: Leicester University Press

Bordwell, David og Thompson, Kristin (2003): *Film history. An introduction*. Boston: McGraw-Hill

Castro-Ramos, Elga (2008): "Loyalties, commodity and fandom: Real Madrid, Barça and Athletic fans versus 'La Furia Roja' during the World Cup", *Sport in Society* vol. 11, no. 6, side 696-710

Crolley, Liz, Hand, David og Jeutter, Ralf (2000): "Playing the indentity card: Stereotypes in European football", *Soccer & Society*, vol. 1, no. 2, side 107-128

Crolley, Liz og Hand, David (2002): *Football, Europe, and the press*. London: Cass

Crolley, Liz og Hand, David (2005): "Spanish Identities in the European Press: The Case of Football Writing", *International Journal of the History of Sport* vol. 22, no. 2, side 298-313

Crolley, Liz og Hand, David (2006): *Football and European identity. Historical narratives through the press*. London: Routledge

Dahlén, Peter (2008): *Sport och medier. En introduktion*. Kristiansand: IJ-forlaget

Fairclough, Norman (2008): *Kritisk diskursanalyse. En tekstsamling*. København: Hans Reitzels Forlag

Fedeler, Astrid (2008): *England versus Germany: on Tommies, Krauts and Footie Foes. Anglo-German relations and discourses of national character in English and German press coverage of football games between these countries*. Bergen : [A. Fedeler]. Tilgjengelig: <https://bora.uib.no/bitstream/1956/2983/1/47372574.pdf>

Flekke, Bernt Ove (2003): "Kunst og konstruksjon: Nasjonale stereotypier i norske sportskommentarer under fotball-VM '02". *Idrottsforum.org*, 7. september 2003: <http://www.idrottsforum.org/articles/flekke/flekke.html>

Gentikow, Barbara ([2002] 2005): *Hvordan utforsker man medieerfaringer? Kvalitativ metode*. Kristiansand : IJ-forlaget

Helland, Knut (2003): *Sport, medier og journalistikk. Med fotballandslaget til EM*, Bergen: Fagbokforlaget

Hesmondhalgh, David: "Discourse analysis and content analysis", I Gillespie, Marie og Toynebee, Jason (red.): *Analysing Media Texts*. Maidenhead: Open University Press

Inthorn, Sanna (2002): "The death of the Hun? National identity and German press coverage of the 1998 football World Cup", *European Journal of Cultural Studies*, vol. 5, no. 1, side 45-68

Lanfranchi, Pierre og Taylor, Matthew (2001): *Moving with the Ball. The Migration of Professional Footballers*. Oxford: Berg

Maguire, Joseph, Poulton, Emma og Possamai, Catherine (1999): "Weltkrieg III? Media Coverage of England versus Germany in Euro 96", *Journal of Sport and Social Issues*, vol. 23, no. 4, side 439-454

Nordsetrønningen, Alf-Ivar Rabben (2006): "Norge, Italia og de andre: En analyse av åpningsseremonien i Torino OL 2006 på NRK1". *Idrottsforum.org*, 11. oktober 2006: <http://www.idrottsforum.org/articles/nordsetronningen/nordsetronningen061011.html>

Nordsetrønningen, Alf-Ivar Rabben (2008): "Et flashback fra La Castellane: En analyse av fremstillingen av Zinedine Zidane under fotball-VM i 2006 av norsk dagspresse".

Idrottsforum.org, 9. april 2008:

<http://www.idrottsforum.org/articles/nordsetronningen/nordsetronningen080409.html>

O'Donnell, Hugh (1994): "Mapping the mythical: A geopolitics of National Sporting Stereotypes", *Discourse and society* vol. 5 , no. 3, side 345-380

Pyta, Wolfram (2006): "German football: a cultural history", i Tomlinson, Alan og Young, Christopher (red.): *German Football. History, Culture, Society*. London: Routledge

Pickering, Michael (2001): *Stereotyping. The politics of representation*. Basingstoke : Palgrave

Roksvold, Thore (1997): "Riss av norske avisers sjangerhistorie", i Roksvold, Thore (red.): *Avis sjangerer over tid*. Fredrikstad: Institutt for journalistikk

Van Veen, Ewoud (2003): "Samba mot maskinfotball. Nasjonale stereotyper i fotballjournalistikken". *Idrottsforum.org*, 7. september 2003:

<http://www.idrottsforum.org/articles/vanveen/vanveen.html>

Van Veen, Ewoud (2004): "Samba vs. militærmarsj: Mytene om Brasil og Tyskland i kommenteringen av VM-finalen 2002 på TV2", *Moving Bodies* vol. 2, no. 3, side 118-134

Østbye, Helge, Helland, Knut, Knapskog, Karl og Larsen, Leif Ove ([1997] 2007): *Metodebok for mediefag*, Bergen: Fagbokforlaget.

Internett:

Dagbladet.no (13.06.2010): "Den tyske maskinfotballen er død", tilgjengelig:

http://www.dagbladet.no/2010/06/13/sport/vm_i_sor-afrika/fotball/tyskland/australia/12121932/

Dagbladet.no (03.07.2010): "Dette er «Blitz Fussball»!", tilgjengelig:

http://www.dagbladet.no/2010/07/03/sport/vm_i_sor-afrika/fotball/tyskland/argentina/12411821/

Generalitat de Catalunya (2010): <http://www.gencat.cat/catalunya/eng/coneixer-orgpolitica.htm>

Medienorge 2010: Opplagstall for 2008,

<http://www.medienorge.uib.no/?cat=statistikk&medium=avis&aspekt=&queryID=190>

Tv2sporten.no (24.06.2010): "Danmark ute av VM – Japan videre", tilgjengelig:

<http://msn.tv2sporten.no/fotball/landslag/vm2010/danmark-ute-av-vm-japan-videre-3236908.html>

Datamateriale:

Adresseavisen, Aftenposten morgen, Dagbladet og VG i perioden 3. juni 2008-1. juli 2008.

Utgaver sitert i oppgaven:

Adresseavisen:

7. juni 2008
9. juni 2008
13. juni 2008
19. juni 2008
20. juni 2008
23. juni 2008
25. juni 2008
26. juni 2008
27. juni 2008
28. juni 2008
30. juni 2008.

Aftenposten:

3. juni 2008
11. juni 2008
13. juni 2008
22. juni 2008
25. juni 2008
27. juni 2008
28. juni 2008

Dagbladet:

11. juni 2008,
13. juni 2008
20. juni 2008
23. juni 2008

25. juni 2008

26. juni 2008

30. juni 2008

VG:

4. juni 2008

11. juni 2008

12. juni 2008

13. juni 2008

14. juni 2008

17. juni 2008

20. juni 2008

23. juni 2008

26. juni 2008

29. juni 2008

30. juni 2008

1. juli 2008

Vedlegg:

Den spanske spillertroppen under football-EM 2008, inkludert spillernes klubb og fødselsregion.¹⁰⁷

Startelleveren :			
Navn	Posisjon	Klubb	Fødselsregion
Iker Casillas	Keeper	Real Madrid	Madrid
Sergio Ramos	Back	Real Madrid	Andalucía
Carles Puyol	Stopper	Barcelona	Catalonia
Carlos Marchena	Stopper	Valencia	Andalucía
Joan Capdevila	Back	Villarreal	Catalonia
David Silva	Kantspiller	Valencia	Kanariøyene
Marcos Senna	Sentral midtbane	Villarreal	São Paulo, Brasil
Xavi	Sentral midtbane	Barcelona	Catalonia
Andrés Iniesta	Kantspiller	Barcelona	Castilla-La Mancha
David Villa	Angrep	Valencia	Asturias
Fernando Torres	Angrep	Liverpool	Madrid
Benken:			
Andrés Palop	Keeper	Sevilla	Valencia
Pepe Reina	Keeper	Liverpool	Madrid
Raúl Albiol	Stopper	Valencia	Valencia
Fernando Navarro	Back	Mallorca	Catalonia
Cesc Fàbregas	Sentral midtbane	Arsenal	Catalonia
Santi Cazorla	Kantspiller	Villarreal	Asturias
Xabi Alonso	Sentral midtbane	Liverpool	Baskerland
Sergio García	Kantspiller	Zaragoza	Catalonia
Daniel Güiza	Angrep	Mallorca	Andalucía
Álvaro Arbeloa	Back	Liverpool	Castilla y León
Juanito	Stopper	Betis	Andalucía
Rubén de la Red	Sentral midtbane	Getafe	Madrid

¹⁰⁷ Klubbene som står oppført er klubbene spillerne spilte for under mesterskapet. En rekke av spillerne har skiftet klubb i etterkant av mesterskapet. Startelleveren som er listet opp var ikke den samme i alle kamper, men den over var den mest brukte spanske startelleveren.